Бүгү чурттарның пролетарийлери, катыжыңар!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетингеН

1951 апрель 13 пятница № 73 (2247)

ӨРТЭЭ 20 КӨП.

Бо хүнгү солунда:

Колхоз тудугларында (1 арын).
Төрээн чуртувуста (1 арын).
С. Жук. — Волга-Дон тудуунуң унунда (1 арын).
Партия амыдыралы. — ВКП(б)-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозунда (2 арын).
Сталинчы бедик дүжүт дээш (2 арын).
З. Антипина. — Катаптаашкын дугайында беседа (3 арын).
И. Якушкин. — Дүжүттү бедидериниң чүгүле курлаңнарлары (3 арын).
Редакцияга чагаалар (3 арын).
Чехословакияның чаа культуразы (4 арын).
Май 1-ге алдар кылдыр Кыдатга патриотчу чарыш (4 арын).
Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Күүселдениң хыналдазы—партийжи удуртулганың кол аргазы

Улуг баштыңчылар Ленинниң болгаш Сталинның тургусканы большевиктер партилзы бодунуң төөгүзүнүң бүгү үеде-чадаларында бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарының, ажылчын аңгызының организакчы болгаш сорук киирикчизи болуп турган болгаш болуп турар. Совет Эвилели социализмден коммунизмче коорту шилчиирин доозуп турар үеде партия бодунуң организация бүрүзүнге, коммунист бүрүзүнге, бедиткен негелдерни салып турар. Партия болза, күүселиң, ажыл-агыйның болгаш культура өскүзүушкунунуң бүгү-ле адырларынга партийжи удуртулганың бедик шынарын ...-па көдүрер дээш оралдажып ту-...

...(б)-ниң XVII съездизинге илеткеш Сталин организастыг удурт политиктиг сорулгаларның деңедир көдүрер сорулганы парризацияларының мурнунга тур-Организастыг ажылда кол чү—кижилерни шилип алыры болүселдениң хыналдазында» деп ...ың генийлиг бодалын удуртулга ...рарынче партия ажылдакчыларын ...ырган. Күүселдениң шын тургусган хыналдазы чокка партия директивтериниң чедиишкинниг күүселдези ...андыртынмас, четпестер чогуур өйүнде ...илеретинмес болгаш олар эттинмес.

Бир эвес сорулгазын чеңдип албас, оон күүселдезин хынаарынга практиктиг хемчеглерни албас болза, эң-не шын шиитпир агаарга астына бээр. Шиитпирни хүлээп алган соонда ажылдың аарының төвү шуут-ла ол черже, кижилерни организастаарынче, херек кырында күүселдеже шилчээн турар ужуртуг. «Удуртуру дээрге, үүгле резолюциялар бижиир болгаш директивтер тарадыр дээни ол эвес. Удуртуру дээрге—директивтериң күүселдезин хынаары болур» деп эш Сталин чугаалаан.

Күүселдениң ёзулуг хыналдазы чок чорук болза, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сагылга-чурумун божаңнадып турар, удуртулганы декларасчы чорукка чедирип турар кончуг четпес чорук болур деп партия организацияларынга ВКП(б) ТК чаңгыс эвес удаа айтып турган. Ол дугайын бистиң областың партия, ажыл-агый болгаш өске-даа организацияларының ажыл-чорудулгазының хөй санныг фактылары бүзүрелдии-биле бадыткап турар. Аъшчем комбинадының, Кызылдың алгы заводунуң болгаш Туйбу заводунуң бүдүргүлге ажылында улуг четпестер болза, ёзулуг партийжи-политиктиг ажылдарның чогу-биле, ылаңгыя партия эге организацияларының талазындан директивтерниң күүселдезиниң хыналдазын кошкак тургусканы-биле тайылбырлатынар. Ынчаарга харын Дааранылга комбинадының, Алгы заводунуң, «Тыва тудуг трестизинин» ажылында чедиишкиннер болза, шиитпирлериң күүселдезин үргүлчү хынаанычың, массага политиктиг ажылды хүн-бүрүде чорутканың түннели болур.

ВКП(б)-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң удуртулгазының практиказынга шиитпирлер үндүреринче улуг кичээнгей салгаш, организакчы ажылдың херек кырында күүселдезин хынавас чорук турган. Ынчангаш «Совет Тыва» колхозта партия организациязында политмассалыг ажыл багай тургустунган, «Октябрь 30 чыл ою», «Комсомол 30 чыл ою» колхозтарның, Кызыл-Мажалык МТС-тиң болгаш «Барлык» совхозтуң часкы тарылга белеткелинде улуг четпестер бар.

ВКП(б) райкому партия эге организацияларынга боттуг дузаламчы көргүспейн турар, бодунуң шиитпирлерин контрольдавайн турар деп Тере-Хөл районнуң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер шын шүгүмчүлээн. Күүселдениң хыналдазының херээнде улуг четпестериң дугайында Кызыл хоорайның беш дугаар, ол ышкаш Бии-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң болгаш Улуг-Хемниң партконференцияларынга коммунистер чугаалаан.

Күүселдениң хыналдазының күжүнүң тодаргай көргүзүү болза, Каа-Хем районунда улгатыр катыштырган «Октябрь 14 чыл ою» колхозта ажылдың байдалы болуп турар. Ында партия эге организациязы бодунуң шиитпирлериниң доктаамал хыналдазын чорутканының ачызы-биле колхозтуң бүгү-ле ажылагый болгаш политиктиг амыдыралынга партияның саңлдар хамаарылгазын хандырып турар. Тарылга планынга херек үрезин уруушкунун 150 хуу күүсеткен, көдээ ажыл-агыйның бүгү чепсек-херекселдери септетинген, хову бригадалары четчелетинген, бүдүргүлге болгаш ажылчы планнар чогаатынган.

Күүселдениң хыналдазы—партия организацияларының холунда хөделдирикчи чепсек, ол чепсекти партия райкомнары, партбюролар, партия эге организациялары долу хемчээлдиг ажыглаар херек. Аңаа күүселдениң хыналдазы үе-үениң эвес, харын үргүлчүнүң болуру негетинер. Шиитпирниң күүселдези дээш шаг-үе эртирбейн, харын шиитпирни хүлээп алган дораан оон изи-биле хыналданы доктааткан турар ужурлуг.

Бистиң областың партия организациялары үлетпүр бүдүргүлгелериниң планын, колхозтарда тудуг болгаш ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң планнарын үлегерлиг күүседиринче ажылчы чоннарның бүдүргүлге болгаш политик талазы-биле идепкейин мобилизастаар ужурлуг. Часкы тарылганы эртирер дугайында база областа бижик билбес болгаш биче бижиктиг чорукту узуткаар талазы-биле ажылды экижидер хемчеглер дугайында ВКП(б) обкомунуң беш дугаар пленумунуң шиитпирин боттандырар дээш демиселди большевикчи ёзу-биле калбартыр херек.

Четпестер биле демиселдиң шынчы болгаш шылгатынган чепсээ болза, большевикчи шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел болур. «Бот-шүгүмчүлел—биске агаар ышкаш, суг ышкаш херек деп бодаар мен. Ол чокка, бот-шүгүмчүлел чокка, бистиң партиявыс бурунгаар хөделип шыдавас турган, партия бистиң язвавысты илередип шыдавас, бистиң четпестеривисти узуткап шыдавас турган деп бодаар мен» деп Сталин өөредип турар.

Областың партия организациялары партияның шиитпирлериниң күүселдези дээш доктаамал хыналданы боттандырбышаан, шүгүмчүлелди болгаш ботшүгүмчүлелди калбартпышаан бүгү-ле удуртукчу ажылдың экижидилгезин, масса-биле харылзааның улам ыңайгы күштелиишкинин чеңдип алыр. Күүселдениң хыналдазы болгаш четпестерге эптешпес чорук болза, партия комитетериниң, партия эге организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларының ажылынга хоойлу болур ужурлуг.

Удуртукчу бүрүзүнге улуг үнелиг шынар болза, чаа чүвени медереп билири, ажылга калбак активти хаара тудуп билири, партияның болгаш чазактың сорулгаларын күүседиринге кижилерниң билиин болгаш дуржулгазын ажыглаары болур ужурлуг.

Чурттуң ховуларында

Таджикистанның совхозтары хөвең тарылгазын дооскан. Бүгү тарылга ажылдары агротехниктиг бедик деңнелге эрткен. Делгем шөлдерде хөвең үнүп эгелээн. Куйбышев аттыг, Киров аттыг болгаш өске-даа совхозтарның ажылдакчылары тарытынган черлерже хайгааралды салып эгелээн.

Узбекистанда свёкла тарыырының улуг району Нарайскийниң колхозтары эрткен чылдан чартык ай эрте чигир свёклазының тарылгазын доосканнар.

Кустанай областың совхозтарында тарылга чемгерилгезинге ужар-үүлдү калбаа-биле киириштирип турар. Кустанайның тараа совхозу самолёттарны дуваламчызы-биле 2 муң гектар черге удобрение чоруткан.

Рязань области чылыг хүннер болуп турар. Колхозчуларның кышты өтүр тургусканы хар ызырындырыышкынындан ховулар хосталып чыдар. Колхозчулар эрткен чылдан бир неделя бурунгаар күзүн андарган черлерни илиртеп киргеннер.

Сталинград областың Ново-Анненск районнуң колхозтары күзүн чажар тарааларны чемгерериниң платын күүсеткеннер. Чемгерилгени доңуп-эрип чыткан хөрзүнге ол черниң болгаш минеральдыг удобрениялар-биле чоруткан. Курск областың Больше-Троицкий районнуң механизаторлары ийи ажыл хүнүде бүгү шөлге илиртээшкинни доосканнар.

Карело-Фин ССР-де ховуажылдары шөлдерден хөртүк харлар эрип бадары билек-ле эгелээн. Ол ажылдарны Куркийокси болгаш Сортавальск районнарның колхозчулары чорудуп турар. Хабаровскиниң мурнуу талазының районнарының тараажылары ховуажылдарынче кириткен. Бир дугаарында кызыл-тас болгаш сула тарытынган.

(СЭТА).

Хову бригадаларында шак графиги

ВАСИЛЬКОВКА. (Днепропетровск область). Калинин аттыг улгатыр катышкан көдээ ажыл-агый артелинде часкы хову ажылдарын организастыг эртирип турар. Колхозчулар гектардан 150 пуд тараа болгаш 360 пуд кукуруза алыры дээш ажылдап турарлар. Көдээ ажыл-агый артели ийи хүшүн дургузунда 2.630 гектар шык черге эрте чажар тарааларны чашкан болгаш күзүн андарган черлерни илиртээн. Чедиишкиннер шак графигинин организастыг ажылының ачызы-биле чүгле трактор бригадазынга эвес, а колхозтуң хову бригадаларынга база чедип алдынган.

Эрткен колхозчуларга: ажыл хүнүнде чеже норманы күүседир деп хүлээнгени-биле норманы, черниң узунун, илиртээшкинниң азы чажарының шөлүн айыткан график нарядтарны үлеп бээр. Эртен ажылче кирбишаан, колхозчулар бригадир-биле кылыр ажылының шагын таарыштырып ап турарлар. Хову турлаанда коңга он беш минута, чартык шак, дөртен беш минута болгаш бир шак эрткенин медээлеп турар. Кежээ агрегаттар бүрүзүнүң ажылдарының түннелин үндүрүп, оон түннелин чарыштың көргүзүг самбыразынга көргүзүп турарлар.

Колхозтуң бүгү хову бригадалары шак графигин ажыглавышаан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Я. Паталазиның бригадазы аңдарган черни бүдүн чартык хүн иштинде илиртээн. Эрткен чылын ол черни үш чартык хүнде илиртээн. Колхозчу хөрээженнер З. Лахно, А. Кулько олар шак бүрүзүнде 0,60 гектар черни илиртеп, а бир хүнде 4 гектар норманы 5,5—6 гектар чедир илиртээннер. Үш дугаар хову бригадазында сеяльщик Владимир Нагорный шак графиги-биле ажылдавышаан, чазын чажар кызыл-тасты 5 гектарны аът-биле чаштырар турган, 7 гектар чедир чаштырып турар.

Аңдарылгага болгаш илиртээшкинге колхозта 200 агрегаттар хүн-бүрү эки ажылдап турар. 180 ажыг агрегаттар ажыл нормаларын ажыр күүсеткеннер.

Васильковканың ажылчы чоннар депуттарының район Совединиң төвүлел хуралынга эрте чажар тарааларның тарылгазының түннелин үндүрген, ол хуралга районнуң колхозтарының удуртукчулары Калинин аттыг көдээ ажылагый артелиниң кежигүннериниң өртектиг эгелекчи чоруун улуг сонуургалбиле чугаалашканнар. Ажылдың шак графигин өске-даа колхозтарның хову бригадалары ажыглап эгелей бергеннер.

(СЭТА).

Ниитиниң ажыл-агыйы өзүп, быжыгып турар

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сумузунда Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артели организастатынгандан бээр организас, ажыл-агый талазы-биле бытыжып, ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле биче эвес чедиишкиннерлиг болган.

Колхоз ам 93 өрегелиг, 1681 баш малдыг, күш-ажыл кылып шыдаар 206 кижилиг болуп турар. Тарылга шөлүчыл бүрүде калбарып, чер ажылының культуразы бедип, үнүш дүжүдү көвүдеп турар. Чижээ, колхоз эрткен чылын 301 гектар тараа тарааш, оон чаагай дүжүттү ап, күрүне мурнунга хүлээлгезин хуусаазында күүсеткен. Ол ышкаш мал ажылының чедиишкиннери улуг. Колхозчу малчылар Долчуң-оол, Йөм-Хуурак, Шивит-Доржу, Хуураксан олар ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринче бүгү күжүн салып, малдың чаш төлүн үргүлчү менди камгалап ап турар.

Чурттанганың, бүдүргүлгениң культура-амыдыралдың болгаш мал кажаларының тудугларын калбартыры-биле колхоз эрткен чылын күрүнеден 14 муң рубльдиң дедир эгитинмес чээлизин, 30 муң рубльдиң узун хуусаалыг чээлизин алгаш ук чээлилерни сорулгазынга чөп ажыглаан. Колхозчу тудугжуларның кызымакай ажылының түннелинде колхоз 1950 чылда чурттанганың болгаш культура-амыдыралдың 7 санныг бажыңнарын, малдың ийи кажааларын тудуп алган. Колхозчу тудугжулардан Калинин-оол, Доржу, Сеңпин-оол, Арапчор, Норбу-оол олар тудугларга онза идепкейлиг ажылдап, бүдүрер ажылдың нормаларын үргүлчү 120—150 хуу чедир күүседип турар.

Колхозтуң школазында колхозчуларның школа назылыг уруглары школада бүрүн хаара тутунган, оларның иштинде 40 ажыг уругларны күрүнениң бүрүн хандырылгазында киирген.

Көдээ ажыл-агый артели 1951 чылда мал, чер ажылының болгаш тудуг ажылының талазы-биле улуг ажылдарны күүседир деп төлевилээш, ону амыдырал кырынга боттандырып эгелээн.

Колхоз 1951 чылда 410 гектар тараа тарыыр планныг, тарылгага хереглээр үрезин уруушкунун болгаш арыглаашкынын дооскан. Тарылгага кирер 42 аъттарны тускай азыралда киирип дыштандырып турар. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдериниң болгаш аът дериглериниң септелгезин чедиишкиннит дооскан.

Бүгү-ле эр, херээжен колхозчуларның ортузунда май мурнунуң социалистиг чарыжының бот-хүлээлгелери калбарган.

О. КЕНДЕН.

Ветеринар хемчеглерин эки боттандырып турар

Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала сумузунда зооветпункт эргелекчизи ветфельдшер О. Доржу ветеринар албанынга 15 чыл ажыг үеде ажылдап турар.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда эш О. Доржу Баян-Тала сумузунда мал эмнеп турар. Ветфельдшер Доржу «Октябрь 30 чыл ою» колхозтуң ниитилештирген малын ак-сеткилдиг эмнеп, профилактиктиг хемчеглерни эки чорутканының түннелинде ук колхозтуң малы бүгү чүзүннериң талазы-биле өзүлделиг болган. Улуг-даа, бичии-даа малдың янзы-бүрү чылдагааннардан хораар чоруу эвежээн. Бо чылын 630 баш хойларның хураганнарын менди камгалап алган.

Ветфельдшер О. Доржу бо чылын колхозтуң 558 баш мыйыстыг бода малын сибирь язвазынга удур, 572 баш мыйыстыг бода малын сибирь язвазынга удур, 408 баш чылгы малды сапка удур тарып эмнээн. Малды эмнээри-биле кады зооветеринарлыг чурумнарны сагыыр дугайында тайылбыр ажылын үргүлчү чорудуп турар.

О. Доржу сумунуң ажылчы чонунуң ылаңгыя колхозчуларның ортузунда чаагай алдар хүндүнү эдилеп турар.

И. КОНГАР.

Кызымак хойжу

Чаа-Хөл районнуң Кара-Тал сумузунда «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң шээр малы эрткен кыжын хүр, семис кыш ашкан.

Артельдиң бир коъдан 148 баш хой малын колхозчу Түлүш Сертип ак-сеткилдиг эки кадарып кыштаан. Хойжу кыштың дургузунда Мугур ховуу, Сарыг-Кол деп черлерге ийи удаа одар солуп көшкен. Хойжунуң харыысалгазында мал чаңгыс-даа баш хорамча чок менди болуп турар.

Хойжунуң малы ам кидин-не төрүп турар. Төрээн 74 хойлардан 74 хураганнарны менди камгалап алган болгаш ам төрүүр малдың чаш төлүн четче камгалап алыр дээш хойжу Т. Сертип кызымакай ажылдап турар.

А. ТАРААЧЫ.

Колхоз тудугларында

Тудуг ажылы калбарып турар

Кызыл районда «Бай-Булуң» колхозтуң тудуг бригадазы үш үстүп алган тудуг ыяжын белеткеп турар. Олар колхозчуларны сууржудар ажылды онзалап көрүп турар. Тудуг бригадазы 1700 ажыг чудуктарны белеткеп ону сөөртүрүнге белеткеп турар. Машина оруунга 740 чудуктарны сөөртүп алган.

Тудугжулардан Биитей, Дыртык-оол, Даваа олар ажыл нормазын 150—200 хуу чедир күүседип турар. Эш О. Сумбаа даргалаан тудуг бригадазының бир бөлүү бажыңнар тудар ажылдарны ак-сеткилдиг чорудуп турар. Олар тарылга үезинде колхозчуларның чурттаар бажыңын болгаш хойжу эш Маа-Хөөге чурттанганың бир бажыңын кылып бергеннер.

Х. КИМ-ООЛ.

Шалыпкын темпи-биле

Өвүр районнуң Дус-Даг сумузунда «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелинде тудуг ажылы шапкын темпилиг чоруп турар.

Чурттанганың 30 бажыңнарының база колхоз конторазының тудуунга хереглетинер тудуг материалдарын кезээ белеткээш тудуг кылыр черде сөөртүп эккеп алган. Март айның иштинде чурттанганың 8 бажыңнарын тудуп дооскан, үш бажыңны өске черден көжүргеш туткан.

Тудугжу колхозчулардан Балданай, Доспан, Чамзырың олар эки ажылдап турар.

Д. СҮНДҮП.

ВОЛГА-ДОН ТУДУУНУҢ УНУНДА

Бистиң чурта эвээш эвес улуг-улуг гидротехниктиг чепсеглээшкиннер—Беломор—Балтийниң И. В. Сталин аттыг каналы, Днепровскиниң В. И. Ленин аттыг суг күжү-биле ажылдаар электри станциязы, Москва аттыг канал, Рыбинскиниң болгаш Угличскиниң Волгада суг күжү-биле ажылдаар белдири турган. Бурунгаар чаа улуг базым, ада-чурттуң гидротехниказының чаа кайгамчыктыг чедиишкини болза, Волга-Доннуң суг оруунуң чепсеглээшкини болур.

Эш И. В. Сталинның бодалын ёзугаар тудуп турар тудуг болза, комплексилиг характерлиг болуп турар. Оон ангыда бистиң чуртувус чаа суг оруубиле байлакшыыр, бойдустуң таварылгаларынга хамаарышпас улуг делгем девискээрге көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге таарымчалыг байдал тургустунар. Дон, Сал болгаш Маныч хемнериң эриктерин дургаар тургузуп турар суггарылганың болгаш сугландырылганың канчаар-даа аажок улуг системалары ССРЭ-ниң Европа кезээнин мурнуу-чөөн талазының климадын өскертир талазы-биле улуг ажылдарның эгезин салыр. Суг күжү-биле ажылдаар күчүлүг электри станциязы көдээ ажыл-агыйны электрижидеринге хөй санныг улуг энергияны бээр. Улус ажыл-агыйының элээн хөй улуг-улуг айтырыгларын харугда шиитпирлээри—биске шаанда тудуп турган гидротехниктиг чепсеглээшкиннерден Волга-Доннуң канчаар-даа аажок улуг тудуунуң бир дугаар ылгалдыг чүүлү ол болуп турар.

Тудугнуң ийи дугаар ылгалдыг чүүлү—долу механизастаашкын болуп турар. Эш И. В. Сталинның дорт айтыышкынын ёзугаар чогаатынган Волга-Дон тудуунга ажылдарны организастаарының төлевилели болза, эң-не болбаазырангай, эң-не бүдүрүкчүлүг болгаш эң-не камналгалыг механизмнерни ажыглаарын негеп турар. Ол бедик негелделерге бүрүн дүүштүр ада-чурттуң заводтары янзы-бүрү дериг-херекселдерни, механизмнерни болгаш транспорт херекселдерин тудугжуларга берип турар

Волга-Доннуң каналында ажылдар 100 километр черниң дургузунда чорутуп турар. Ол улуг тудуг элээн каш анаа эвес хевирлериг: тудуушкун шөлдеринде кижилер өвээш—чер болганда механизмнер ажылдап, шимчеп турар.

Чоокта чаа Ново-Крамоторскиниң заводундан бүдүрүп үндүрген шимчеп чоруур экскаваторларның хымыжының ишкири 3,4 кубометр, олар довуракты узуп алгаш оон соонда каналдың ийи талазында эриктеринче төп турар. Суг кезээнде шимчеп чоруур алды экскаваторларга дуза кылдыр Уралмаш-заводка белеткээн бир—артык күчүлүг шимчеп чоруур драглайнны тургускан. Ол болза, хөрзүннү эң-не ханы болгаш делгем кылдыр казып болбаазырадып турар. Оон согунунуң узуну 65 метрге деңнежир,хымыжы харугда 14 кубометр черни үндүр тыртып шыдаар. Артык күчүлүг өскаватор 800 чер казыкчаларының күш-ажылын солуп турар. Ол машинаның бир ээлчегде үндүрүп каан довураан сөөртүрүнге 600 терге негетинер.

Каналдың дуртунда 14 километр черниң довураан казар ажыл доозулган. Ында хөй хымыштыг тускай экскаваторлар даш быжыглаашкын салыры-биле каналдың ийленчек черин белеткеп турар. Ол болза, өртип турар пароходтарның көдүрген чалгыындан болур үрелиишкиннерден ийленчек черлерни камгалаар.

Ам бетон ажылдарының үези эгелээр. Шлюзтериң хөй кезии (олар каналда 13) дүвүн бетоннап турар. Бетонщиктер далажып турарлар. Бо чылдың күзүн демир херимнериң болгаш шлюзтериң механизмнериниң монтажы эгелээр ужурлуг.

Кыш дүшкүже чедир Цимлянскиниң суг күжү-биле ажылдаар белдиринде узуну 13,5 километр участокка бүгү ажылдарның хевирлерин харугда чорутган. Электри күжү-биле ажылдаар 13 чер сордурукчулары чер плотиназын чуп турган. Ол чамдык черде 18 метр чедир бедик болуп турар. Плотинаны чугдурарынга 45 километр хире демир хоолай шөйери негетинип турган. Аңаа бетон плотина болгаш электри станциязы турузарынга 4 миллион ажыг кубометр хемчээлдиг улуг оңгарны каскан. Амгы үеде плотинаның үндезининде демир шпунктулар кадап кылып турар. Бетон салыр ажылды база чорудуп турар.

Бетон ажылының улуг хемчээли болгаш оларны кыска хуусаада күүседири ажыл-агыйны үлегерлиг организастаарын негеп турар. Бетонну белеткээриниң бүгү чорудулгазын механизастаан, автоматчыткан чаа хевириниң заводтарынга чорудуп турар. Цимлянскиниң суг күжү-биле ажылдаар белдириниң бетон заводтары дүн-хүн иштинде 5.000 чедир кубометр бетонну берип болур. Бо чылдың май 1-ге чедир заводтарның немелде секцияларын ажыглалга киирерге оларның бүдүрүкчүлүү дүн-хүн иштинде 7.500 кубометр чедир өзер.

Бетон салырынга херелгетинер «бетононасостар» делгеренгей ажыглаашкынны тып эгелеп турар. Олар Волга-Доннуң тудугжуларының ортузунга алдарны доп-дораан чеңдип алган.

Бо бүгү механизмнерни график ёзугаар, долу бүдүрүкчүлүг ажылдадыр дээш Волга-Дон тудуунуң болгаш Цимлянскиниң суг күжү-биле ажылдаар белдириниң ажылдакчылары хөй ажылды кылыр ужурлуг турган. Тудугнуң харыысалгалыг участоктарын шаанда гидротехниктиг тудугларга ажылдап чораан тускай эртемниглер удуртуп турар. Олар дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, чепсеглээшкиннериң тудуунуң практиказынга бир дугаар ажыглатынып турар техниканы боттары өөренип турарлар. Ажылчыннарның хөй кезии чаа механизмнерни шиңгээдип алган болгаш оларның дузаламчызыбиле бедик бүдүрүкчүлүг көргүзүглерни чеңдип ап турарлар.

Волга-Дон тудуунуң коллективиниң мурнунда бо чылын онза чугула сорулгалар тургустунуп турар. 100 миллион кубометр хире чер ажылдарын кылыр, 2.150 муң кубометр бетонну шөйер 30 муң тонна демир конструкцияларны болгаш механизмнерни таарыштыр ажылдадыр, хөй күш кирер өске-даа хөй санныг ажылдарны чорудар херек.

Бо канчаар-даа аажок улуг сорулгалар бүрүн күүсетинип болур, чүге дээрге, Совет чазак Волга-Дон тудуун байлакшыл мурнакчы техника-биле хандырган. Каналдың уннунга тудуг сезонунуң чайгы үезинин эгезинде черниң, бетоннуң ажылдарынга база өске-даа ажылдарга 254 экскаваторлар, 900 скреперлер, электри күжү-биле ажылдаар күчүлүг 27 чер сордукчулары ажылдаан турар.

Улуг тудугнуң коллективи хүндүлүг онаалганы алдарлыы-биле күүседиринге бүрүн шиитпирлиг. Волга-Доннуң каналы чазактың доктааткан хуусаазында күүсетинген турар. Орустуң долу суглуг ийи хемин натыштырып турар чаа суг оруу-биле баштайгы пароходтар удавас чоруп эгелээр. Ынчаарга Волга-Дон каналының бодунуң эгелээн чери орустуң улуг хеминиң бедик эриниң кырынга совет улустуң бүгү тиилелгелериниң эгелекчизи болгаш сорук киирикчизи, улуг баштыңчы эш И. В. Сталинга канчаар-даа аажок улуг тураскаалды тудугжулар тургузуп үндүрер. Ол тураскаал болза, өлдарлыг сталинчы үениң улуун кайы ыраактан көскү кылдыр сорук киирер.

С. ЖУК,

Волга-Дон тудуунуң кол инженери болгаш Гидропроектиниң начальниги.

Партия амыдыралы

ВКП(б)-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозунда

Чоокта чаа ВКП(б) Улуг-Хем райкомунуң бюрозунга районда комсомол ажылының дугайында ВЛКСМ райкомунуң секретари эш Болдашкынның илеткелин дыңнап чугаалашкан. ВКП(б) обкомунуң үш дугаар пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле районуң комсомол организациялары элээн ажылдарны кылганындан комсомолдуң организас массалыг ажылында элээн экижээн чүүлдер барын ВКП(б) райкомунуң бюрозу демдеглээн.

Ындыг болза-даа, районнуң комсомол конференциязының шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажыл кончуг кошкак чоруп турар деп бюро айытхан. Бүдүн чыл иштинде 8 комсомол организацияларының илеткелдерин алган, ооң чангызын безин хынап көрбээн. Комсомолдуң эрткен отчёт соңгулдалыг хуралдарынга багай ажылдыг деп демдеглеткен комсомол эге организацияларынга райкомдан кандыг-даа боттуг дузаламчы көргүспээн, ооң түңнелинде комсомолдуң чамдык эге организациялары ажылын дыка баксыраткан. Райпода Янчина, «Кызыл Тук» колхозта Тамба секретарьлээн комсомол организациялары үш айлар иштинде хуралдар кылбаан. «Кызыл Тук» колхозта комсомол организациязы 4 ай иштинде секретарь чок туруп келген.

ВЛКСМ райкомунуң бюрозу чаңгыс хурал кырынга 25—30 чедир кижини комсомолга хүлээп ап турган. Комсомолдуң хүрээлеңинге чаа кежигүннер киирип алырда кижилерниң аңгы ызыгуурун болгаш ниити байдалын эки хандыр хынап көрбес чүүлдер турган. Шак ындыг чорукту Демир-Сугда Мичурин аттыг колхозта комсомол организациязы кылып турган.

Комсомол организациялары колхозчу ажыл-агыйже аныяктарны багай организастап турар. Районда 391 колхозчу комсомолчулардан 169 кижи 1950 чылда күш-хүнүн чедир ажылдап албаан. «Кызыл-Тук» колхозта комсомолчу Барыш бүдүн чылдың иштинде чүгле 44 күш-хүнү ажылдаан турбуже комсомол организациязы кандыг-даа хемчег албаан.

Чамдык комсомолчуларның талазындан бодунуң кежигүн дадывырын безин чогуур өйүнде төлевес чүүлдер бар. Эрткен январь айда 420 комсомолчулар кежигүн дадывырын төлевейн турында чаңгыс-даа комсомол организациязы ол дугайында хуралга айтырыг тургузуп чугаалашпаан.

Комсомолчуларның ортузунга өөредилге ажылы сөөлгү үеде чоруваштаан. Районда комсомолчуларның болгаш аныяктарның 20 кезек черге бөлгүмнерин тургускан, ынчаарга оларның хөй нуруузу ажылдавайн турар. Шагаан-Арыг хоорайда болгаш совхозта аныяктарның кежээки школалары сөөлгү үеде шуут хагдынган болуп турган. Комсомол райкому бижик өөредилгезинче аныяктарны багай организастап турар, башкыларны болгаш өске-даа тускай эртемниг ажылдакчыларны бо ажылга сула киириштирип турар.

Комсомол райкому, ооң секретари эш Болдашкын комсомолдуң кудуку организацияларынга удуртулганы кошкак көрүзүп турар. Ең ылаңгыя эш Болдашкын чыл ажыг үениң иштинде ажылдап турар хирезинде Хендергеже чангыс-даа катап барып көрбээн болгаш ында комсомолга кирген шижилерниң билеттерин амдыгаа чедир тыпсып бербейн турар. Комсомол райкому бюрозга эге организациярының илеткелдерин ында кайда ап турар болза-даа, ол дугайында хүлээп алган доктаалдарын комсомол организацияларынга тарадып бербейн турар.

Комсомол райкому школачы уруглар ортузунда ажылды багай чорудуп турар. Школачы комсомолчулар болгаш пионерлерниң аразында багай демдектер алыр чүүлдер хөй турбуже, ол дугайында комсомол райкомунуң бюрозунга айтырыг безин чугаалажып көрбээн. ВЛКСМ райкомунуң школа болгаш пионер килдизиниң эргелекчизи Вязькова кодээ школаларга барбайн турар.

ВКП(б) райкомунуң бюрозу комсомол ажылында партия организацияларының удуртулгазының кошкаан демдеглээн. Партия организацияларының илеткелдерин кончуг эвээш дыңнап турар, комсомол хуралдарынга партия ажылдакчылары олурушпайн турар. Димитров аттыг колхозта Ыймажык, «Кызыл-Тук» колхозта Мандый оол, Маленков аттыг колхозта Ыйма олар секретарьлээн парпартия эге организациялары комсомол ажылын онза багай удуртуп турар.

ВКП(б) райкомунуң бюрозу районда комсомол ажылын экижидер болгаш аңаа партия организацияларының боттуг удуртулгазын күштелдиреринче угланган тодаргай шиитпирниң хүлээп алган.

М. БУГАЛДАЙ.

Политөөредилге эки чоруп турар

Сарыг-Булунда партияның кежээки политөөредилгези эки чоруп турар. Кичээлдер неделяның понедельник, вторник хүннеринде расписание өзүгаар доктаамал чоруп турар. Ында башкылар болгаш албан хаакчыттар 20 ажыг кижи өөренип турар.

Кичээлдер солун болгаш бедик шынарлыг эртип турар. Пропагандистер эштер Оолак, Яндаа олар дыңнакчыларга марксисчи-ленинчи теорияны хаызы-биле тайылбырлап берип турарлар. Оларның лекциялары солун болгаш билдингир болуп турар.

Дыңнакчылар кичээлдерге эки белеткелдиг кээп турар болгаш башкыларның салган айтырыгларын эки харыылап турарлар. Ең ылаңгыя дыңнакчылар С. Комбу, Спирин, Кечил-оол олар өөредилгезинге идепкейлиг болуп турарлар.

Өөредилге программазын чедиишкиниг доозар дээш пропагандистер-даа дыңнакчылар-даа улуг күш үндүрүп турар.

НАТПИТ.ООЛ.

Чүткүлдүг дыңнакчы

Тере-Хөл райкүүскомнуң чаныда культура чырыдыышкын килдизиниң инспектору, ВКП(б) кежигүнүнге кандидат эш С. Седип район төвүнде партияның политшколазының ең идепкейлиг дыңнакчызы. Ук политшкола 1950 чылдың июнь 15-те организастатынган, оон бээр эш Седип чаңгыс-даа удаа кичээл үзүп көрбээн. Политшкола ам 1Х темада четкен. Эш Седип тема бүрүзүн конспектилеп алган. Ол канчангаш эки өөредилгелиг болуп турарыл?

Хамыктың мурнунда эш Седип бодунуң идей-политиктиг билиин бедидип алыр дээш бүгү күжүн үндүрүп турары-биле ол эки өөредилгелиг болуп турар. Ол кичээлге кончуг кичээнгейлиг болгаш башкының чугаазын билдинмес чүве таваржы берзе дораан башкыдан ылавылап айтырып алыр болгаш ол темага хамаарышкан көргүзүг материалдарын, ең ылаңгыя картаны үргүлчү ажыглап турар. Район төвүнге кандыг-даа лекция азы илеткел болган болза ол үргүлчү ында барган турар. Шак ындыг чүткүлдүг кижи бодунуң сорулгазын кажан-даа күүседип шыдаар.

Эш Седип эки өөренип турары-биле чергелештир бодунуң хүлээлгелиг ажылын база эки кылып турар. РСФСР-ниң Дээди Совединге чоокта чаа болуп эрткилээн соңгулдаларның үезинде ол участок комиссиязының даргазынга ажылдап тургаш база эки ажылдаан.

К. ЧАМЗЫРЫН.

Партия өөредилгезин ынчаар көрбес

Кызыл районуң «Совет Тыва» колхозта партияның политбөлгүмү организастатынганындан бээр 6 ай ажып турар. Бо аразында чүгле 3 удаа кичээл чоруткан. Бөлгүмнүң башкызы Ч. Дамбаа ВКП(б) обкомунуң чанынга бир ай хуусаалыг курсту өөренип эрткен хирезинде кичээл удуртуп шыдаваан. Партия эге организациязының секретари болгаш бөлгүмнүң даргазы Мөндүрге болгаш бөлгүмнүң башкызы Ч. Дамбаа олар эрткен чартык чылдың иштинде политбөлгүмнүң ажылын экижидер талазы-биле чүү-даа кылбааннар. Ол хирезинде партия эге организациязының секретари Мөндүрге ВКП(б) райкомунга баргаш, «ВКП(б) төөгүзүнүң Доңчу курзун өөренип кириптивис» деп мегелээринден ыятпайн турар.

Партияның политөөредилгезин шак ынчаар харыысалга чок көрүп турар чорук окта таарышпас. Бо дугайында ВКП(б) райкому бир хемчээн алыр болза чогуур.

М. КӨРГЕН.ООЛ.

Идепкейлиг коммунист

Сүт-Хөл районнуң Алдан-Маадыр сумузунда «Ленинчи комсомол» колхозтуң кежигүнү, 54 харлыг коммунист эш Дөңгүрак колхоз бүдүрүлгезинде эки ажылдап турар. Оон аңгыда ол 1943 чылдан бээр сумуда майгын садыын таныылдап турар болгаш ол хүлээлгезин база эки күүседип турар.

Эш Дөңгүрак бодунуң кол кылып турар ажылдарындан аңгыда партийжи даалгаларны база идепкейлиг күүседип турар. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер советтеринге чоокта болуп эрткилээн соңгулдаларның үезинде эш Дөңгүрак соңгукчулар ортузунга агитация ажылын база эки түңнелдиг чоруткан.

Сумунуң ажылчы чоннары болгаш колхозчулары эш Дөңгүрактың үлегерлиг ажылын бедик хүндүлеп көрүп турар.

А. ДОПЧАА.

МЧАЭ-лер көдээ ажыл-агый артельдериниң Уставын хүлээп алган

Чаа-Хөл районда элээн хөй МЧАЭ-лер көдээ ажыл-агый артельдериниң Уставынче шилчип турарлар. Оларның көдээ ажыл-агый Уставынче шилчип турары болза, каш чыл иштинде белеткелди багай эвес кылганының херечизи болур. Чамдык МЧАЭ-лер чоок-кавызында турар артельдерже катышкан болгаш чамдыктары шуут көдээ ажыл-агый артельдериниң Уставын хүлээп ап турар.

Ак-Дуруг сумузунда «Улуг-Даг» МЧАЭ-зи көдээ ажыл-агый артельдериниң Уставын хүлээп ап, боттарының колхозун Ленин аттыг колхоз кылдыр адап алган. Ол ышкаш Кызыл-Даг сумузунда «Ак-Хем» МЧАЭ көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын хүлээп ап, Шверник аттыг колхоз болган.

Чаа-Хөл сумузунда «Булак», «Бедик-Хавак» МЧАЭ-лер катышкаш, көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын хүлээп албышаан, Молотов аттыг колхоз болган. Үрбүн сумузунда «Ким» МЧАЭ-ниң кежигүннери Сталин аттыг колхозка, «Шаңчы» МЧАЭ-ниң кежигүннери «Буруңгаар» колхозка бүрүн киргеннер.

Чаа катышкан колхозтарның организас, тургузуун быжыглаар херекте районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары улам-на күжениишкиниг ажылдаары негетинип турар.

А. АДЫГЖЫ.

Мурнакчы херээженнер

Бии-Хем районнуң колхозчуларының иштинден күш-ажылга ынак, мурнакчы херээженнер чыл бүрүде илереп турар.

Колхозтарның эрткен отчёт соңгулдалыг хуралдарынга олар боттарының кызымак, эки түңнелдиг күш-ажылдарының дугайында өөрүнчүг макталгаларны чеңдип алганнар.

Оларның иштинде «Искра» колхозтуң хову ажылының бригадазында Т. Иусова, Е. Сергеева, Өөк совхозунда бызаа ажаакчызы А. Путинцева, «Победа» колхозта хураган ажаакчызы Полума Маады, бызаа ажаакчызы Обей, «Кызыл сылдыс» колхозта хойжу Биче-уруг, Ленин аттыг колхозта кулун ажаакчызы Б. Опук-кыс, «Май 1» колхозта бызаа ажаакчызы Р. Сонгуваа, Кочетов аттыг колхозта саанчы М. Сепанова олар бар. Олар болза, нормалыг ажылдарны үргүлчү ажыр күүседип, боттарының ажаап турар малдарын чидириг чокка өстүрүп турарлар.

НОРЖУҢ.

Чоннуң дузаламчызы

Бай-Хаакта районнуң албан организация болгаш бүдүрүлге черлериниң коллективтери болза, Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга өлген дайынчыларның өг-бүлелеринге материалдыг дузаламчыларны организастап чоруткан.

ВКП(б) Таңды райкомунуң коллективи Ада-чурттуң Улуг дайынынга өлген дайынчының өөнүң ээзи эш Берестовага 546 рубльди чыып дузалаан. Ол ышкаш РОМВД коллективи 310 рубльди чыггаш, фронтучу эш Коломысовтуң өг-бүлезинге дузалаан.

Районнуң үлетпүр комбинадының ажылчыннары, албан-хаакчыттары Ада-чурттуң хосталгалыг Улуг дайынынга өлген дайынчыларның өг-бүлезинге дузалаар дугайында боттарының хуралынга чугаалажып шиитпирлээн. Ол коллектив баштайгы удаада 380 рубльди дузаламчыга чыып алган. Ылангыя районнуң «Большевик» солунунуң редакциязының ажылдакчылары фронтучуларның өг-бүлелеринге дузалаар дээш 210 рубльди чыып алган.

В. ТУМЕТЕИ.

Инек фермазында

Кызыл районда «Бай-Булуң» колхозтуң мыйыстыг бода малының кышкы туруш байдалы таарымчалыг тургустунган. Инек малды үш кезек черде үзүп тургускан. Ол малдар кажаа-биле хандыртынган. Деңгели арган аныяк малларны немелде чем-биле тускай азырап турар.

Амгы үеде колхозта 29 баш инектер төрээн, оларны тус-тус саанчыларга үлеп тургускан. Колхозтуң ең эки саанчызы эш Ханды-Сүрүң 12 инекти бызаалары-биле катай хүлээп алган. Ол ышкаш эш Сеңгии-Хандыжаа база 12 инектерни хүлээп алгаш, эки ажаап, осц чаш бызааларын доруктуруп турар. Бызааларның чылыг кажааларын тудуп алган, ооң адаан арыг шевер тургузуп турар. Эш Ханды-Сүрүң 5 инекти бызаа чок саар кылдыр өөредип алган: Ол инектерниң бызааларын хүнде үш катап сүт-биле азырап турар. Чаш бызааларга 2000 килограмм көк сигенни тускайлаан. Бир бызаага хүнде 3 литр сүттү болгаш эки шынарлыг көк сигеннери берип турар. Бызаалар кажааларында чангыс аай чылыг бээр печканы таарыштыр тургускан.

Инектерниң төрүүр үезинде тускай дежурнайны тургускан, олар дүн-хүн чок үргүлчү ажылдап турар. Мыйыстыг бода малдың ферма эргелекчизи эш Сыңгылдаа саанчыларның болгаш малчыннарның ортузунга политиктиг танылыгла ажылын үргүлчү чорудуп турар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Сталинчы бедик дүжүт дээш

(Тарылганың бүдүүзүнде)

Совет Тываның колхозчу тараачынары улуг ажыл бүдүрер хүннерни манап турар: удавас—тарылга, 1951 чылдың бедик дүжүдү дээш чүткүлдүг демисел калбарар. Төрээн чуртка, улуг Сталинга берген сөстү алдарлыы-биле күүседир дээш кызып турар кижилер бо хүннерде часкы хову ажылдарынга бүрүн белеткелдиг ужуражыр дээш, бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң быжыг үндезинин саныр дээш бүгү чүвени кылып турар.

Кызыл районда «ТАРН XII улуг хурал» (даргазы эш Брюханов) колхоз, «Черби» (даргазы эш Казанцев) колхоз часкы тарылгага белеткел талазы-биле областың мурнакчы ажыл-агыйларының санынга кирип турар. Часкы тарылгага белеткелдің күрүне хыналдазының хүнүнде ол ажыл-агыйларда тараа культураларының бедик шынарлыг үрезиннери бүрүн белеткетинген турган. Артыкшылыг үрезин тарааларны олар кожазында колхозтарга берип турар; көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдери болгаш транспорт херекселдери ол ажыл-агыйларда дайынчы белеткелде кирген, хову бригадалары организастатынган ажылчы планнар чогаатынган.

«ТАРН XII улуг хурал» колхозка ажылдаар трактор бригадазының бригадири эш Капустинның дыңнатканы болза:

—Бистің бригадавыс бо хүн доп-дораан ховуже үнеринге белен. Ховуга чурттаар черни колхозчулар биске кылып берген, көдээ ажыл-агый машиналарынга кожар херекселдер септетинген. Аъш-чем дугайында бис хомудап шыдавас бис. Часкы тарылгага эки ужуражыр бис.

Трактористерниң ажылының шынарындан ховуларның дүжүдүнүң салымчаяны улуу-биле хамааржыр деп чүвени ол көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары эки билип турар. Ынчангаш олар механизаторларга ең-не таарымчалыг байдалды тургузар дээш оралдажып турар. Олар оон аңгыда кандыгдаа үеде чуннуп болур чунар бажыңны трактористерге тускай кылып турар.

Районнуң мурнакчы көдээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары болгаш удуртукчулары эрткен чылын Кызыл-хоорайның ажылчы чоннарынга он-он тонна картофельди, ногааларны болгаш бахчи культураларын бергенин өөрүшкү-биле сактып бодап турар. Ынчаарга оларның колхозтары ол продукцияларны садып сайгарганындан он-он муң рубльдің орулгазын алган болгаш колхозчуларга долу өртектиг күш-хүннерин хандырган. Бо чылын олар улам-на хөй ногааларны, картофельди болгаш бахчи культураларын өстүрүп алыр деп турарлар. «Бай-Булуң», «ТАРН XII улуг хурал», «Черби», «Совет Тыва» колхозтар ногаа тарыыр участоктарже чүс-чүс шанак чурт удобрениелерин сөөртүп төккен, үнүштерни чемгерерингe хүлду чыып турар.

«Малчын» (даргазы эш Бопуш), «Баян-Хем» (даргазы эш Тамдың) колхозтарда үрезинге хереглээр сула четпээни болгаш ону тып алыр дугайында чогуур хемчег албааны апрель 1-де чоруткан күрүне хыналдазындан илерээн. Районнуң беш колхозтарында көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдериниң септелгези доозулбаан болган. «Совет Тыва» колхозта сеялкалар болгаш илиирлериң чартык кезии септетинмээн, «Победа» колхозта андазын, аът дериглери тергелер болгаш оон-даа өске чүүлдер септетинмээн. Колхозтарның хөй кезии көдээ ажыл-агый машиналарынга трактор кожукчуларын белеткеввээн, трактористер чурттаар вагончугаштарны деривээн, кышкы агротехниктиг хемчеглерниң планын күүсетпээн. «Победа» колхозта ховуже удобрение төгер кижилер «чедишпейн» турар, ындыг болза-даа колхоз суурунда арагалаан, ында мында эзирик колхозчуларны хүнбүрүде көрүп болур.

Ногаалар, картофель болгаш чемниң корнеплодтарын тарып олуртурунуң белеткелиниң талазы биле районнуң колхозтарының хөй кезиинде улуг четпестер бар болуп турар. Ажыл-агыйның улуг орулгалыг ол чугула адырын колхозтарның хөй кезии эрткен чыл-биле бир дөмей херекке албайн турар. «Победа», «Бай-Булуң» көдээ ажыл-агый артельдери үрезинге хереглээр хөй картофельди доңурган. «Победа», «Малчын», «Баян-Хем» колхозтарның даргалары Лагба, Бопуш, Тамдын олар ногаа болгаш бахчи культураларының үрезиннери боттарында чок деп чүвени эки билип турган-ла ону тып алыр дугайында кандыг-даа хемчег албайн турар. Ол-даа колхозтарда болгаш районнуң өске даа чамдык колхозтарында хөй күш үнер үнелиг ногаа культураларын эвээш күш үнер үнези биче чиңге-тараа дээн ышкаш культура-биле солуур дээр хоралыг практика бар. Хоорайның чанының районунуң байдалынга эргежок чугула эрте үнер ногаалар өстүрер ындыг ажыл-агый организастаар дугайында чугаа безин чорувайн турар. Ол дугайында мурнакчы колхозтар безин ажылдавайн турар.

Ногаа бахчи культураларын болгаш картофельди өстүрер талазы-биле колхозтарның белеткели бо хире багай болуп турда районнуң көдээ ажыл-агый килдизи (эргелекчизи эш Достак-оол) сагыш оожургаар чорукту илередип, ону тоомча чок көрүп турар. ВКП(б) райкомунун болгаш райкүүскомнуң удуртукчу ажылдакчылары (эштер Лощенко, Часкым, Кара-оол болгаш Селин) ажылдың ол харыысалгалыг участогунче чогуур кичээнгей салбайн турар. «Улуг» херектер дээш хоорайны ногаа бахчи болгаш картофель-биле хаңдырар «бичии» херекти эскербейн турар. Районнуң колхозтарының хөй кезии чемниң корнеплодтарын өстүрер болгаш ооң-биле продуктулуг малды чемгерер чорукту албайн турар. Ажыл-агыйның ол кончуг чугула адырын элээн хөй колхозтарның даргаларының талазындан чедир үнелевээни биле мал ажылының продуктуларын рынокче эвээшти үндүрүп, райпога кончуг эвээшти дужаап турар. Ынчангаш колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынга болгаш чүс-чүс муң рубльдің орулгазын чыл бүрүде чедир албайн турар. Организас, ажыл-агый талазы-биле эки-ле быжыкпаан аныык колхоз «Бай-Булуң» эрткен чылын ногаа болгаш бахчи ажылындан 100 муң чедир рубльдің орулгазын алган турда, ол колхоз биле бир дөмей байдалда «Малчын» болгаш «Баян-Хем» колхозтар ногаа ажылындан барык-ла чүү-даа албаан.

Ногаа, бахчи культураларын картофельди болгаш чемниң корнеплодтарын өстүрерин бүгү тала-биле калбартырының артык күштүүн көргүзүп турар тодаргай фактылар турбужа ол чугула сорулганы шиитпирлээриниң белеткелинде улуг четпестер бар болуп турарын үстүнде айыткан чижектер көргүзүп турар.

Часкы тарылгага бүгү талалыг белеткелди март 20-ге чедир доозуп болурунуң аргалары турда-ла Кызылдың машина-трактор станциязының директору эш Моисеевтиң, ооң политик талазы-биле оралакчызы эш Шооманың олутпай шүшпеңсагыш амыр чоруунуң түңнелинде 2 трактор, тракторнуң 2 сеялказы, 3 культиватор, 1 лущильник ажылдаарынга белен эвес болганы хыналдадан илерээн. Оон-даа өске тракторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның кожулда машиналары янзы-бүрү кезектер-биле четчелетинмээн. Трактор бригадалары заправканың дериг-херекселлери-биле четче хандыртынмаан; бригадаларга бүдүрүлге онаалдалары, план маршруттары чогаатынмаан; 41 трактористерден 13 кижи ВКП(б) райкомунуң бюрозунга бадылатынмаан; кожулда машиналарынга ажылдаар колхозчуларны ажылга белеткевээн; колхозтар биле чарган керээлер райкүүскомга бүрүткетинмээн, оларда МТС-тиң бүдүрүлге планында көрдүнген ажылды бүгү хевирлерин четче айытпаан б[illegible]ган.

МТС-те болгаш колхозтарда п[illegible] организациялары часкы тары[illegible] эртирериниң хереэные политик т[illegible] биле бедик медерелдиг болурун[illegible]зунга колхозчуларны кижизн[illegible] массалыг ажылы амдызында [illegible]баан.

Партия райкомунуң бюрозу [illegible] райкүүском колхозтар даргал[illegible] база МТС-тиң харыысалгалыг [illegible] дакчыларының киржилгези-биле х[illegible]даның түңнелиниң талазы-биле пра[illegible]тиг хемчеглерни төлевилээн. Ол хем[illegible]лер ам чорутунуп турар. Ындыг болз[illegible]даа, сагыш оожургаан херээ чок.

Часкы тарылганы эртирер талазы-биле улуг бергелер моон соңгаар таваржыр, ол бергелерни чогуур өйүнде ажып тиилээн турар ужурлуг. Районнуң колхозтарынга черни бедик шынарлыг ажылдаарындан аңгыда шык болгаш сугарылга дужуттуң чедиишкинин шиитпирлээр. Хар эриири-биле шык базырып дуглаарын доп-дораан боттандырар херек. Суггарылганы чорударынга тускайлаан бүгү колхозчуларны тускай идик хеп-биле хандырары эргежок чугула. Чер суггарыкчыларының тускай идиктери чогундан часкы сугларны. хар суун ажыглап шыдавайн баар чорукту бо чылын катаптавас болза чогуур. Күрүненің болгаш колхозтуң идегелин хандырып шыдаар ең эки колхозчуларны чер суггарылгазынга тургузар ужурлуг.

Часкы тарылгага белеткелге «биче чүве» турбас ужурлуг. Удуртулганың большевикчи стилинге ажылды биче чүве кылдыр көөрү хоралыг. Биче чүведен улуг чүве бүдер деп эш Сталин өөредип турар.

Кызыл районнуң партия кежигүнү болгаш кежигүн эвес большевиктериниң хүлээлгезинге партияның болгаш күрүненің харыысалгалыг шылгалдазы—тарылгага бүгү талалыг белеткелди доозары, тарылганы эки агротехниктиг хуусаада эртирери, тараага ак-сеткилдиг эки ажаалганы тургузары, тараа культураларының, ылаңгыя ногааларның, бахчиниң, чемниң корнеплодтарының болгаш картофельдің бедик дүжүттерин алырын хандырары онаажып турар.

1951 чылда сталинчы бедик дүжүт чеңдип алдынган турар ужурлуг. Ол талазы-биле Кызыл районда бүгү аргалар бар.

М. ПАХОМОВ.

Часка уткуштур

Каа-Хем районда «Октябрь 14 чыл ою» колхозтуң дарганнары Иван Шныров биле Павел Мотыцын олар бедик дүжүттү чаалап алырынга боттарының хүлээлгезин эки күүседип, септезе чогуур көдээ ажыл-агый херекселдерин, машиналарын доозуп турар.

Үрезин арыглаарының ажылында Марья Мамонтова, Прасковья Казакова олар үлүг нормазын 120—140 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар.

Үрезиннериниң арыглаары-биле черге-лештир, ооң хораннаар ажылын кады чорудуп, бүгү тараа культураларының үрезининиң 60 хуузун хораннап алган. Ол ышкаш 300 килограмм янзы-бүрү сигеннер үрезиннерин арыглаан.

Колхозта комсомолчулар болгаш аныяктар район төвүнде албан организация черлеринде хүл чыыр тускай хааржактарны тургускан. Ол хүлду чыырының ажылын түлүктеп турар. Тарылга шөлүнге төгери-биле 600 тонна өдекти чыып алган. Ону апрель 15-те удобрение кылдыр төгерин белеткеп турар.

Колхозчулар май мурнунуң социалистиг чарыжына кирип, ховуларда тарылга шөлүнде харның эрээн суун ажыглаарынга кол кичээнгейни салып, тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг чорутпушаан, тараа болгаш техниктиг культуралардан чүс пуд дүжүт дээш демисежирлер.

У. СЕМЕНОВА.

Кызылдың бүдүрүлгелериниде май мурнунуң социалистиг чарыжы калбаа-биле нептерээн. Кызылдың алгы заводунуң шалыпчы мастери Пристенский май мурнунуң социалистиг чарыжынче кирип, ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Бо чылдың бир дугаар кварталының планын ол 201,6 хуу күүсеткен.

Чурукта: Пристенскийниң кидис идиктер өйүп ажылдап турары.

Чуруу А. Ермолаевтин.

Совет медицинага четирдим

Бистің совет Төрээн чуртувуста кижилер дугайында канчаар-даа аажок сагыш салып турар. Кижилерниң кадыы дээш, чаагай амыдыралы дээш совет күрүненің чорудуп турар хемчеглери кончуг улуг болуп турар. Каа-Хем районунуң Белбейде «Кызыл Тук» колхозтуң кежигүну Г. Тапыян мен бо чылдың март айның эгезинде дыка улуг аараан чеди харлыг уруумну Кызылдың эмнелгезинге эккелдим. Эмчи эш Сычев уругну шинчип көөрге, ооң аарыы кончуг аар-берге болган, ынчангаш ону операция кылып, эмнээр деп шиитпирлээн.

Улуг аарыгга таварышкан биче уругну дүрген эмневес болза, берге апарган. Ол эмчи операцияны кылбышаан, уругну үш неделяның дургузунда ең-не хынамчалыг болгаш аваангыр эмнеп келген, ооң түңнелинде уругнуң амытынын алган. Эмчиниң улуг сагыш салыышкынының ачызы-биле мээң уруум аарыгдан адырылган болгаш ам кадык болган.

Г. ТАПЫЯН.

БАШКЫГА ДУЗАЛАМЧЫ

Катаптаашкын дугайында беседа

Билиглерни быжыглаарының хамыктың чугула педагогиктиг чорудулгазынга өөренип эрткен материалдарны катаптаарын шыны-биле организастаары хамааржыр. IV класска шилчииринің VII классты доозарының, X класска бышкан билигниң аттестадын тударының экзаменнерин чодудар дугайында чазактың шиитпири үнгениниң сөөлүнде, ол экзаменнерге билигни хынаарын өөредилгениң чүгле сөөлгү чылының хемчээли-биле эвес, харын эрткен чылдарның бүрүнү-биле катай алырының чуруму доктаатынган. Ынчангаш өөренип эрткен өөредилге материалын катаптаарының ужур-дузалыы улуу-биле өскен.

Бажың онаалгалары өөреникчиниң кичээлге алган билиглерин быжыглаарынче колдады угланган чүве болганда, оларны организастаарының айтыры, ол ышкаш билиглерни быжыглаар талазы-биле бергелерге таваржып, өөредилгезинге күш-четикпейн турар ышкак өөреникчилерге дузалажыры-ың тускай ажылынга хамаарышкан ырыг катаптаашкын-биле база ту-холбаалыг. Бо бүгү айтырыглар-билиглерни быжыглаарының, ып эрткенин катаптаарының бол-өөредилгезинге күш-четикпейн өреникчилер-биле ажылдың ду-айтырыгның талазы-биле чу-жур-дузалыг хой айтыышкын-башкы, педагогиканың чогаалдар-тып ап болур. Мынчангаш нуң чүүлүмге ук айтырыгларны үн, чүгле школаның, башкыларның ылын канчаар удуртурун, катаптаашнны организастаарының кол чүүлде-рин көргүзери-биле кызыгаарлатынайн.

Өөренип эрткен материалдарны катаптаарын организастаар талазы-биле школа эргелекчизи (директору), база өөредилге эргелекчизи чүү билген турар ужурлугул? Катаптаашкын анаала бир таварылга характерлиг эвес болган турарынче хамыктың мурнунда сагыш салыр херек. Катаптаашкын болза, педагогика ажылының системазынче кирип, ооң бир бүткен болгаш эң чугула кеззэ болган турар ужурлуг.

Педагогиканың чорудулгазы катаптаашкын чокка боттанмас. Мынчангаш башкы, катаптаашкынны кандыгбир хевир-биле хүн-бүрүде ыяавыла чоруткан турар хүлээлгелиг. Катаптаашкын дугайында орустың улуг педагогу К. Д. Ушинскийниң бижээни: **«Катаптаашкынны методтардан кылып үндүрзе дээре, чүгле ынчаарда шингээдип алыышкын дүрген бурунгаарлаар ышкаш-тыр».** Дүрүм барымдалатынган ол өөредиг, боду эртем психологияның талазы-биле ханы үндезинниг дээрзи тодаргай-дыр. Бир тээ ындыг чүве болганда, башкы бүрүзү бодунуң ажыл планнарынга (календарьлиг-даа, тематикалыг-даа, кичээл-даа планнарынга) катаптаашкынның тускай бөлүктерин киирип, оларның күүселдезин шынгыы боттандырган турар ужурлуг-дур.

Эрткен кичээлдерде шингээдип алдынганын ийикпе чаа материалды өөренири-биле мырыңай шуут холбаалыг, ынчалза-даа ооң ырак мурнунда-ла өөренип эрткенинге хамаарылгалыг чүүлдерни катаптаарын кичээл планнарынга айыткан турары чугула. Өске арткан планнарга өөренип эрткен тема бүрүзүн чүмү-биле катаптаарын, өөредилге чылының улдуннар бүрүзүнде болгаш бүгү чылдың дургузунда өөренгенин, а доозуп үнер класстарга эрткен чылдарда өөренип эрткенин катаптаары көргүстүнген турар.

Чыл төнчүзүнде түңнел катаптаашкынны чорударынга, ылаңгыя доозуп үнер класстарга, үш-дөрт неделядан эвээш эвес үе хереглетинер. Чыл дургузунда өөренип эрткен бүгү чүүлдерни системчидер, ниити түңнелди үндүрер, ол өөренип эрткен бүгү чүүлдер чаңгыс-аай бүдүн курс болур дээрзин өөреникчилерге угаадып билиндирер дээш, ону чорударының ужуру ында.

Өөреникчилерниң өөренип эрткен чүүлдерин, ылаңгыя үстүкү класстарга, түңней катаптап турар үеде бүдүн курстуң, ооң тус-тус кезектериниң, фактыларының, болуушкуннарының иштики харылзаазы тодаргайлатынар болгаш өөреникчилер эртемнерни, база боттарының хөгжүлдезин угаап билириниң улам бедик чадазынче шак ындыг арга-биле көдүрлүп үнер. Түңнел катаптаашкынның өске бир чугула ужур-дузазы өөредилгезинге күш-четикпейн турарларга дузалаарының аргазын, бүгү класстың билииниң шынарын улам бедидип, аңаа бир дески быжыг билигни бээрин башкыга хандырарында болур.

Программа ёзугаар өөренип эрткен бүгү материалдар чыл төнчүзүнде шуптузу катаптатынып шыдатынмас. Ындыг чүве болганда, башкы кижи бүдүн чылдың дургузунда өөредилгениң чорудулгазынга болган чамдык бергедээшкиннерни баш бурунгаар өөренип билген турар ужурлуг болгаш оларны катаптаарынче кол кичээнгейни салыр. Ооң-биле кады, хамыктың мурнунда катаптаашкынга кирзе чогуур, эң чугула болгаш кол-кол темаларны бүгү курстуң иштинден тускайлап шилиир херек. Өөредилгениң бүгү чорудулгазынга болгаш экзаменнер эгелээриниң мурнуу чарыында чогум үнү, кандыг чурумбиле катаптаарыл, катаптаашкынга чеже шак хереглетинерил, дээн чижектиг катаптаашкын методиказы-биле холбаалыг айтырыгларның талазы-биле башкыларга билдинмес үүлдер болганчок-ла туруп келир.

Бо бүгү айтырыгларның талазы-биле шуут-ла белен харыылар берип шыдатынмас, чүге дизе, оларны шиитпирлээриниң үезинде тодаргай байдалдарны — өөренип эрткилээн темаларның онзагай байдалдыын, класстың белеткелиниң деңнелин, аңаа таваржып турар бергелерни ханызы-биле өөренип көөрү эргежок чугула. Чижээлээрге, өөредилге чылының төнчүзүнде кичээл бүрүзүнге катаптаашкын чорударынга 10-дан эвээш эвес минутаны, а чамдыкта харын-даа бүдүн ийикпе элээн каш кичээлдерни тускайлап үзүп болур. Доозар класстарга катаптаашкын чорударыңга элээн хой шакты тускайлап хереглээр.

Катаптаашкын дээрге, бүгү курсту өөренип турарының-даа үезинде, тус-тус кичээлдерге-даа өйлүг үе-шакты эжелээн турза чогуур өөредилгениң тургустунган чарылбас кеззэ дээрзин башкы бүрүзү ыяк билген турар ужурлуг. Чаа материалды тайылбырлап, ол ышкаш бажың онаалгазының талазы-биле өөреникчилерни айтырып турар үеде, башкы кижи чамдык формулировкаларга (тургузулгаларга) болгаш тодаргайлаашкыннарга мурнунда өөренип эрткен чүүлдерниң аразында холбааны тып, ооң дугайын чүүртү катаптаарын оралдажыр херек.

Өөреникчини кичээлге айтырар чорук, өөренип эрткенин катаптаарынга дузалаар. Эргиде өөренип эрткенин чаазы-биле шуут холбаштырып катаптаары үргүлчү ындыг белен-не тааржып бербес дээрзи билдингир болбайн-аан. Бир эвес кандыг-бир өөреникчиниң билииниң талазы-биле башкы чигзиниглиг болза, мындыг арганы хереглеп болур. Колдуунда сөөлгү катап айтырткаш, демдек алган бүгү материалының талазы-биле ук өөреникчиге айтырыгны салырын сүмелеп болур. Ол болза, өөреникчиниң бодунга-даа, ниити класска-даа хамаарылгалыг шынгыы контроль ийикпе, өөренип эрткенин катаптаарының чугула аргазы болур.

Психологиялыг экспериментилерниң аргазы-биле чорутунган дуржулгаларны ёзугаар алырга, өөредилгениң кандыгдаа чаа материалын баштай өйлүг үе эрткениниң сөөлүнде, а соонда чоорту улам узадып туруп, хой удаа катаптаары эргежок чугула болуп турар. Шингээдип алдынган билиглерниң быжыышкыны шак ындыг арга-биле четинип болдупар дээрзин, эртем шынзыдып турар. Катаптаашкын, шингээдип алыышкынның медерелдии болгаш идепкейлии-биле кеззэде тудуш холбашкан турар ужурлуг. Оон башка, номну анаа-ла шээжилеп алырының аргазы кылдыр ол хуула берип чадавас.

Бир эвес өөредилгениң кандыг-бир темазы ийикпе, ооң чамдык кезектери эрткен өөредилге чылының материалдарынга даянып турар болза, оларны база кысказы-биле катаптадыр херек, ындыг болза-даа, өөреникчилерге эмин эртир артык чүктээшкинни болдурбазы-биле ону чогуур хемчээлге эртирзе чогуур. Чижээ, IX класска даштыкы чурттарның экономнуг географиязының өөредилгезинге Канаданы өөренип турар чүве болгай. Шак мындыг таварылганың үезинде, эрткен чылдарда (ылаңгыя VIII класска) бистиң Сибирьниң дугайын өөренгени-биле ону холбаштырып көөрүн ол класстың өөреникчилеринге сүмелеп болур. Сибирь биле Канаданың дөмейлешкээн деңнеп көөр чорук, оларның кайызының-даа географтыг байдалын хандыр шингээдип алыр талазы-биле өөреникчилерге дузалаар.

Бир эвес математиканы алыр болза, арифметикадан эгелеп, эрткен чылдарда өөренип эрткен бүгү чүүлдерниң талазы-биле өөреникчилерден тодаргай билигни негезе чогуур, шак ындыг математиктиг бодалгаларны амгы өөренип эртип турар курзун барымдалааш шилип алырын үстүкү класстарга безин чорудуп болур. Чижээ, VII класска деңнелгени бодаарын өөредип тургаш, кайы-бир кичээлге тывылган дөстү хынаарының дугайында айтырыгны башкы өөреникчилерниң мурнунга салып болур. Ынчалзажок, ындыг хыналданы чорударда VI класска өөренир курстан алган алгебрлиг бодалганың (илередиг-ниң) ужур-дузазын санап билир турар ужурлуг, а алгебрлиг бодалганың ужур-дузазын санап билирде, V класска өөренир курстан алган арифметиктиг дробтар-биле (үүрмек саннар-биле) кылдыныгны кылып шыдаар турары чугула.

Чаа теорема бүрүзүнүң шынын тывары, ооң мурнунда өөренип эрткен теоремаларга бүрүнү-биле даянган турар чүве болганда, геометрия эртемин өөренип турарының үезинде эптиг болгаш эргежок чугула таварылгалар кончуг хой болур.

Катаптаашкын үезинде өөреникчилерге берип турар допчу айтырыгларны чөп ажыглаар болза чогуур. Номдан шак ындыг бөлүктү номчуурум баш бурунгаар айыткаш, а ооң сөөлүнде өөреникчилерге номчутпушаан, оларның харылаза чогуур элээн каш айтырыгларын немеп киирер херек. Ол айтырыгларны тус-тус саазыннарга бижээш, өөреникчи бүрүзүнге үлеп бээр. Мындыг арга өөреникчилерни өөредилге номун эң кичээнгейлиг номчуурунга таңчыктырып, айтырыгларның херектиг харыыларын номдан дилеп тыварынга оларны таңчыктырып өөредир. Ол болза, ном-биле ажылдың бир эң чугула болгаш ажыктыг хевири. Ынчаарга, өөреникчиге салып турар айтырыгларның формулировказы болгаш иштики угланыышкыны маңаа база чугула ужур-дузалыг. Ук айтырыглар, өөреникчини чүгле өөредилге номунуң сөстерин доктаадып алырынче эвес, а мурнунда өөренип эрткен факты, болуушкуннарны, оларның мырыңай боттуг бүдүжүн, ховар болуушкуннарны калбарты тайылбырлап, оларның аразында харылзааны илередип шыдаарынче албадаан турар кылдыр чогаатынган болур ужурлуг.

Ам кылыр деп турар ажылдың дугайында өөреникчилер баш бурунгаар билген турар кылдыр, катаптаашкынның программалыг айтырыгларын класс иштинге бижээш азып каап болур.

Үстүнде демдеглээнивис ышкаш, өөреникчиге берзе чогуур айтырыгның формулировказы канчаар-даа аажок чугула ужур-дузалыг, ынчангаш башкы ол-че кол кичээнгейни салган турар. Өөреникчилерге салып турар бүгү-ле айтырыгларга (аас болгаш бижимел-даа) ол дең хамаарылгалыг. Башкы өөреникчилерге айтырыгны салбышаан, чүгле оларның билиин хынаар чүве эвес, ооң-биле кады, өөреникчиниң бодалын тускай угланыышкынче аайлай башкарары, аңаа сонуургалды хайындырары дээн ышкаш, улуг херекти база чаңгыс угда кылыр апаар. Айтырыгларны салырда, школачыларның билии эренгей бе, азы эренгей эвес бе дээрзин, оларның харыыларын барымдаалап билип болур кылдыр, шак ынчаар тода, чидиг салыр херек. Кандыгбир теманы катаптаар дугайында өөреникчилерге онаалга бээриниң мурнунда, ол теманың бүгү логиктиг тургузуун, иштики бүгү харылзаазын илередип тодаргайлаары чугула.

Анаа дробту (үүрмек санны) көвүдедирин шуптузун-на катаптаар дугайында V класстың өөреникчилеринге онаалга бээр дээн дижик. Башкы шак ындыг онаалганы бээриниң мурнунда, көвүдедилгениң бүгү чүзүн-баазын хевирлерин өөреникчилерге допчу билдингири-биле көргүзүп тайылбырлаар ужурлуг.

Өөреникчиге катаптаашкын, кол нургулуунда билигни быжыглаары, кажанбир шагда экизи-биле билдинген чүүлдү катап чаазы-биле эгидип тургузары хевирлиг болган турар болза, чүгле ынчаарда түңнелдиг болур. Катаптаашкынның ырак мурнунда-даа, ооң эгелээниниң мурнуу чарыында-даа, башкы өөреникчиге эки билигни берип шыдаваан турар болза, ол чогум үнү экизи-биле билбейн турарының дугайын өөреникчи бүрүзү-ле ындыг белен ылгап билип шыдавас. Ынчалзажок, башкы өөреникчини хамык-ла чүвеге эдертип чедирер дээни ол эвес болбайнаан. Ынчангаш өөреникчи боду ажылдап туруп, чаа билигни чеңдип алырынга таңчыктырып өөредир херек.

Тус-тус эртемнерниң талазы-биле ниити лекциялар кылыр чорук, ылаңгыя үстүкү класстарга, база кончуг улуг ужур-дузалыг дээрзин демдеглезе чогуур. Өөренип эрткен эртемниң бүгү курзун чүмү-биле бүрүн болгаш системниг кылдыр шингээдип алыр талазы-биле олар өөреникчилерге дыка улуг чиигелдени бээр. Бир эвес ол кылдынып шыдатынган турар болза, ынчаарда өөреникчилер бүгү курстуң системазынга, ооң тус-тус кезектеринге лекцияда кирген тайылбырның турар туружун өөреникчилер боттары-ла медерелдии-биле ылгап билген турарлар. Башка-башка фактылар болгаш болуушкуннар оларның бодалынга чаңгыс-аай система кылдыр тургустунар апаар чүве болганда, тус-тус кезектерни олар ынчаарда белени-биле билип шыдаан турар.

Катаптаашкын айтырыглары ооң организациязы болгаш методиказы канчаар-даа аажок чугула болгаш нарын чүве болганда, школа удуртукчулары оларны үргүлчү кичээнгейлиг өөренип, башкыларны чогууру-биле углап баштаан турар хүлээлгелиг. Катаптаашкын дугайын школаларның башкылар совединге, методиктиг комиссияларга болгаш катыжыышкынларга чыл бүрүде хамыктың хынамчалыы-биле чугаалажып шиитпирлээр чорук, ам барык-ла шуут чаңчыл болган. Катаптаашкынны канчаар планнап, кандыг методтар-биле боттандырып турарының дугайында башкылар, советтиң хуралынга үргүлчү илеткээр хүлээлгелиг, а школалар удуртукчулары катаптаашкын практиказының шүгүмчүлелчи анализин бербишаан, тус-тус башкыларның ажылында чедиишкинниг болгаш четпес талаларны демдеглеп айыткан турар ужурлуг.

З. АНТИПИНА.

(Уланчылыг)

Дүжүттү бедидериниң чугула курлавырлары

Бүгү культураларның болгаш ылаңгыя тараа болгаш техниктиг культураларның дүжүдүн бо чылын онза бедидер деп партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйның мурнунга улуг сорулганы салган. Тараның чыылдазы чүгле колхозтарга бүдүн чартык миллиард пуд улгаткан турар ужурлуг.

Бо улуг сорулгаларны шиитпирлээринге агрономия болгаш агробиология эртемнериниң чедиишкиннерин болгаш чер ажылының мастерлериниң дуржулгазын долузу-биле ажыглаары тергиин чугула. Тараның дүжүттүүн бедидериниң бүгү курлавырларын ажыглаар ужурлуг.

Часкы тарылгага үрезинни белеткээринге агаарга чылыдары улуг ужур дузалыг. Үрезин материалдарын эки-кидериниң бо аргазын бир дугаарында академик Т. Д. Лысенко Сибирьниң байдалынга таарыштыр ажыдып ажылдаан. Ындыг болза-даа, Эвилелдиң Европа кеззэнге ол арга база таарымчалыг түңнелдерни берген.

Ылаңгыя шыгы хой үрезиннерни агаарга чылыдары эң чугула. Эрткен чылын ажаап алыышкын үезинде чурттуң дыка хой районнарынга үргүлчү чаашкын чаап турганындан үрезин тараларның шыгы улуг болганы билдингир. Ынчангаш часкы хүн чылып кээрге кажан үрезиннериң тыныжы дыңзыып, ооң иштинде кургаг веществозунуң чидирии улгадып турар. Ынчангаш үрезин материалдарының белен изий бээри онза айыылдыг. Үрезин тараларның шыгын эвээжедири агаарга чылыдарын чедиишкинниг ажыглап болур.

Ындыг болза-даа, ол арганың кол сорулгазы болза, үрезиниң үнүжүн бедидери болгаш ылаңгыя өзүп үнериниң күжүн улгатырары болур. ССРЭниң Көдээ ажыл-агый Министерствозундан чоруткан түңнелдиң көргүзүп турары болза, агаарның чылыдыышкынынга киирген үрезиннериң үнүжү 5 хуу болгаш өзүп үнериниң күжү 10—15 хуу, а чамдык таварылгаларда 20—30 хууга чедир бедип турар.

Үрезинни агаарга чылыдар чорук ооң үнүжүнүң дески эки болурун хандырар болгаш ажаап алыышкын үезинде тараның бедин чавыстыг күзенчиг эввс чоруун узуткаар. Үрезин өзүп үнер күжүнүң четпезинден үнүжү орайтаар болгаш тарамык болуп турарындан кызыл-тасты эрте чазын чашпайн турар Сибирьниң районнарынга ол арга эң чугула болуп турар. Чылыткан үрезинни чазын эрте чажарга орай быжар сорттарның культураларының соокка алыр чоруун дыка эвээжедип турарын Барыын Сибирьниң тараа ажыл-агыйының институту көргүскен.

Эрткен чылын агаарга чылыдар арга-биле ажылдап белеткээн үрезин-биле 10 миллион хире гектар черни тараан. Ындыг тарылгаларны улам-на улгатырары бо чылдың чугула сорулгазы болуп турар.

1951 чылдың кээп турар чазы болза, тарылгага сайзырангай, чаа аргаларны ылаңгыя кызыы одуруглай болгаш белдирлештир чажарын массалыы-биле ажыглаарының чазы болур ужурлуг. Сталинчы шаңналдың лауреады Богачевтуң конструкциязы ёзугаар кылган кызыы одургунуң чажар машиналарын социалистиг үлетпүр МТС-терге хөйү-биле берген. Олардан машина бүрүзү бети дээрге-ле дүн-хүн иштинде бүдүн чартыкээлчегде ажылдаан турарын чеңдип алыр херек.

Үрезинни кызыы одуруглап чажарының тускай сеялказы чок азы чедишпес болза, ийи дугааргы сеялканың сошниктери азы дискалары бирги одуруг арааын чажар кылдыр таарыштыр тургускан тракторларның ийи анаа сеялкаларының кадыг сцептериниң дузазыбиле чорудары ажыктыг болур.

Белдирлештир чажар арганы бо чылын элээн улгатырар херек. Чурттуң янзы-бүрү районнарынга чоруткулаан хой санныг шенелделер болза, ындыг чажыышкын чазын тарыыр тараалардың дүжүдүн болгаш ылаңгыя чазын тарыыр кызыл-тастың дүжүдүн гектардан 4—5 центнерге чеңдир бедидип турарын көргүскен.

Челябинск областка чоруткан калбак учёт болза, белдирлештир чажып тарыырын хой санныг колхозтарга чорудуп; чазын тараан кызыл-тастың дүжүдүн 10-дан куду эвес хуу, а чамдык колхозтарга ийи катап улгатырарынга дузалаанын көргүскен.

Белдирлештир чажарының нормазының долу өртектиг түңнелин алырынга ортумаа-биле 15—20 хуу бедитсе чогуурун практика ол ышкаш көргүзүп турар.

Хүнде чаңгыс сеялка-биле белдирлештир чажарга, анаа чашканынга бодааргa эвээш шөл чаштынып турар. Аңаа холбаштыр белдирлештир чажарын калбаа-биле ажыглаар болза, тарылга ажылдарын саададып болур деп чамдык черлерде шын эвес бодалдар бар болуп турар. Ынчап барганда, колдуунда-ла сеялка чедишпес деп үвеге чылдагаанап турарлар.

Чамдык колхозтарга белдирлештир чажыышкынны чорутканы өске колхозтарга сеялка чедишпейн барып, таламык чажыышкынны катаптаарының чылдагааны болу бербези билдингир. Харын ол ындыг чедимче чок чорук колдуунда-ла бар сеялкаларны шын эвес ажыглаанының түңнели болур. Часкы тарылганың эң изиг түлүк хүннеринде сеялкалар хөйү-биле ажыл чок турар чоруктар эвээш эвес. Оларның үзүктел чокка ажылдаарын хандырары МТС удуртукчуларының сорулгазы болуп турар.

Белдирлештир чажыышкынга сеялка биле ийи дугаар чоруурда мурнунда тарыпкан черге чаңгыс угланыышкынныг чорудар. Сеялка биле ийи дугаар чоруурун агрегаттың чыыы эки болза дүнеки үеде чоруур. Дүнеки үеде эртери берге хире биче шын эвес чүүлдер ийи дугааргы чоруушкунга шоолуг ужур дузалыг болбас.

Бир эвес кандыг бир чылдагаан-биле кызыы одуруглай азы белдирлештир чажар арганы чорудуп шыдаваан болза, одуругчугаштарның уун мурнуучүктен соңгу-чүкче угландырары чугула. Ол болза үнүштүң эртенги кежээки шактарда чырытынган турарынга болгаш хүннүң ортаакы үезинде үр эвесдаа болза хөлегеленчек турар байдалын хандырып турар. Одуругчугаштарның ындыг углуу крахмалдың бар болурун бедидип, бедик дүжүттү хандырып турарын К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының хой чылдардагы дуржулгазы көргүзүп турар. Ол болза, техниктиг картофель болгаш пиво кылыр арбай чижектиг ындыг культураларга ең чугула. Элээн хой культураларның дүжүдүн бедидеринге шыдыраа хөлдей чажар арга дыка улуг курлавыр болуп турар. Украинада кукуруза тарыырынга ындыг арганы барык шупту черлерге чорудуп турар. Тарымал тоорук, соя болгаш хлопчатник, база ол ышкаш люпин тарылгазынга угландыр чажар арганы калбартып нептередири чугула.

ВКП(б)-ниң МК-ның инициативазыбиле Москва областка картофельди шыдыраа хөлдей чажар арга-биле тарыыры бо чылын калбарар. Гектар бүрүзүнге 21 муң уялар турар кылдыр тургузарын сүмелеп турар. Уя бүрүзүнге үш дөрт клубняларны (гектарга барык-ла 40—60 муң клубняларны) олуртур апаар. Тимирязев аттыг академияның хову ажылының дуржулга станциязының ажылындан ап көөрге, үш клубняны, дүжүтке когарал чокка клубняның 5—6 дөрттүң бирибиле солуп болур. Ооң түңнелинде олуртур материалдың чарыгдалы ийи катап кызырылбышаан дөстүң ниити саны улгадыр.

Часкы чер аңдарылгазын эрте эгелээри, шыкты дуглаарын дүрген чорудары, тарылганы кыска хуусаада күүседири дүжүттү бедидеринге чугула ужур-дузалыг. Чазын тараан тараларга сигеннерни тарыырда дөп-дораан тараан турар ужурлуг. Ол ышкаш люцернаның болгаш эспарцеттің чайты тарылгазын улам ыңай калбартырынга белеткенир ужурлуг. Орай тарытынар культураларны дески, эки үнүштүг болдурарынга ооң кыры-биле борбак ыышты чуулдуруп, ооң кырын дескилээри кончуг чугула.

Бо көдээ ажыл-агый чылында чазын тарыыр тараларның болгаш олуртуп тарыыр культураларның ажаалгазында олуртуп тарыыр культураларны илииртээрин калбаа-биле хереглээринче онза сагышты салыр ужурлуг. Чижээ, Сталин областың, Марьинск районнуң колхозтары тарымал тоорукту кулакталып үнериниң мурнунда илииртээри чогумчалыг болганын тодаргай көргүскен. Картофельди ийи катап илииртээри барык нургулайында үргүлчү ажык дузалыг болуп турар. Часкы тараларның үнүүшкүнү дазылданы бээрге илииртээшкинни калбаа-биле хереглээр ужурлуг. К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы дөрт чылдың дургузунда чыл бүрүделе суланы кулакталып сыпталырының үезинде илииртен турган дүжүдүн (бир гектардан 3 болгаш ооп-даа хой центнер) бедидерин чеңдип ап турар.

Күзүн тараан тараларны илииртээри болгаш чемгерери эрте часкы ажылдарның бир эң чугулазы болур. Ол агротехниктиг хемчеглер дүжүттү бедидерин хандырып турарын эртем болгаш практика херек ыырында көргүскен. Ынчангаш, бо чылын чүгле күзүн тараан кызыл-тасты эвес көк-тарааны илииртээр болгаш чемгерилгезин болдунар-ла арга-биле эрте чер доң турда чорудар. Күскү болгаш часкы байдалдарны ёзугаар ап көөрге 1951 чылда күскү тараларның дүжүду эң бедик болур ужурлуг.

Колхоз, совхоз бүрүзүнүң практиказынга эртемниң болгаш чер ажылының мастерлериниң бүгү чедиишкиннерин нептереткен турар ужурлуг. Ол болза, бистиң социалистиг көдээ ажыл-агыйывыстың улам ыңай чечектелип сайзыраарының күчүлүг фактору болур.

Академик **И. ЯКУШКИН.**

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын үреп болбас

Улуг-Хем районнуң Эьжим сумузунда улгатыр катыштырган Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артели чоокта чаа тургустунган болза-даа, тудуг суур талазы-биле районнуң мурнакчы колхозтарының бирөөзинге санатырып турар. Ындыг болза-даа, колхозтуң баштаар чери көдээ ажыл-агый артелиниң Уставының негелдезин күүсетпейн турар.

Колхоз баштаар чериниң даргазынга эш Базыр-оол 2 чыл чыгыы ажылдап турар. Ынчаарга колхоз даргазы Базыр-оолдан «артык даргалар» Лопсан, Сендир-оол, Допуй-оол ышкаштар базала колхоз даргазының хүлээлгезин күүседип турарлар. Чижээ, 1950 чылдың ажык хуваалдазындан колхозчуларның күш-хүннеринге бээри-биле таарааны болгаш өске-даа продуктуларны санааш, колхоз даргазы болгаш санак чызы ат салып бадылап каан турбужа хову бригадазының бригадири Лопсан тарааны, акшаны болгаш өске-даа продуктуларны чүгле боду баш билип, бодунуң сагыжынга киргени-биле кежигүннерге хуваап берип турар.

Колхозка эрткен чылдың август айдан бээр кандыг-даа ажыл кылбаан, чалгаа колхозчу Сендир-оол сөөлгү үеде артельдиң автомашиназының чолаачызы биле кады чоруп «кара касса» ажылы кылып, машинаны кайнаар-даа чорударын баш билип, машина хөлезизи дээш машинага олурган кижилерден хой акшаны кандыг-даа документ чокка хүлээп ап, «машинаны бажым-биле харыылаар мен» деп машина даргазы апарган чоруп турар. Ол ышкаш колхозтуң ревизия комиссиязының даргазы Допуй-оол ревизия комиссиязының адын ажыглап алгаш колхоз баштаар чериниң хүн-бүрүде чорудар ажылын холгаарлап, үргүлчү конторадан үнмес, база бир колхоз даргазы апарган бирле айтырыгны шиитпирлээринче киржи берген турар.

Лопсан, Сендир-оол, Допуй-оол оларның бо даргазырак, баштаар чернин ажылын холгаарлап турар чоруу болза, колхозтуң иштики демократиязының чурумун үреп турары болур. Ынчангаш колхозта партия эге организациязы колхоз баштаар чериниң ажылын холгаарлап турар даргазырак Лопсан, Сендир-оол, Допуй-оол оларның ол чоруун чидирер дугайында хемчег алза чогуур.

К. МОНГУШ.

Мал төтчеглекчилери-биле демисежир

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң чамдык колхозчулары мал ажылын хөгжүдериниң үш чыл планынга удур чоруқту кылып, боттарының хуу ажыглатында малын төтчеглеп турар.

Чижээ, колхозчулар Матпыыла, Бурбу, Шактаан, Чамбал олар бо чылдың чүгле март айда 2—2 баш мыйыстыг бода малды эьтке соп чиген болгаш чамдыктарын Кызыл хоорайче киирип базаарлааш акшага хуулдурганнар. Матпыыла, Бурбу, Шактаан, Чамбал оларга харыысалга хүлээтсе чогуур.

О. ОЧУР-ООЛ.

Чээлини чөп ажыглаар

Чаа-Хөл районнуң Кара-Тал сумузунда «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артели ниитиниң тудугларын калбартырынга ажыглаары-биле күрүнеден берген дедир эгитинмес чээлини чөп ажыглаар дугайында көдээ ажыл-агый банкызының база көдээ болгаш колхоз тудуунуң килдизиниң ажылдакчылары тодаргай хыналда кылбааны, баш бурунгаар хемчег албааны улуг буруу болуп турар.

Мынчангаш моон соңгаар күрүнеңниң дедир эгитинмес чээлизин чүгле бодунуң сорулгазынга чөп ажыглаары чугула.

К. СУНДУИ.

Чехословакияның чаа культуразы

Маадырлыг Совет Армияның Чехословакияны гитлержи дарлалдан хостааны болгаш улус-демократтыг тургузугнуң тиилелгези чех болгаш словак улустарга, хевир талазы-биле националдыг, утка талазы-биле социалистиг культураны сайзырадырының кончуг таарымчалыг байдалын тургускан.

Чурттуң иштинге политиктиг, социалдыг болгаш экономнуг өскерлиишкиннерни үндезини-биле боттандырган, улус-демократтыг Чехословакия социализмни тургузарының оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар. Чурттуң бүдүрүкчү күштери дүрген өзүп турарынга үндезилетингеш ,чоннуң материалдыг чаагай байдалы чайгылыш чокка өзүп, улус-демократтыг Чехословакияның культуразы чечектелип турар.

Чехословакияның коммунистиг партиязы культура революциязының тиилелгези дээш демиселинге ССРЭ-де культур турсузуушкунунуң бедик үнелиг дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турар. Чехтерниң болгаш словактарның, улустуң чаа культуразы совет социалистиг культураның ачылыг саңлдары-биле чечектелип турар.

* * *

Чехословакияның чону болза, литература классиктери Алоиз Ирасектің Ян Неруданың, композитор Берджих Сметананың болгаш өске-даа дыка хөй шылгарангай деятельдерниң кайгамчыктыг чогаалдарының уламчылакчылары болуп турар. Бодунуң культуразының эң эки чаңчылдарын уламчылавышаан ооң чедиишкиннерин шиңгээдип, шүүмүүлеп өде кылбышаан, чехословактың чону, социалистиг ниитилелдің тургузуушкуну-биле чергелештир, идей-теорий талазы-биле марксизмге-ленинизмге үндезилетинген чаа, дээди культураны дургузуп турар.

Улус чырыдыышкынынга үндезини-биле чорудуп турар реформа, каадырлар болгаш улустуң чаа интеллигенциязын калбаа-биле белеткеп турары, республикада культура тургузуушкунунуң кол айтыыы апарган. Буржуастыг Чехословакияга хөй муң ажылчы чон номчуп-даа, бижип-даа билбес чораанар. Улус-демократтыг республикада хөй-хөй янзы-бүрү курстар болгаш улуг кижилер өөренир школаларны тургускулаанының ачызында дыка хөй бижик билбестерни болгаш биче бижиктиглерни өөредип болур апарган.

Чаңгыс аай школа дугайында национал хурал хоойлу үндүрген. Чаңгыс аай школа системазы болза, 6—11 харлыг уруглар өөренир улустуң школазындан, бүгү школа назылыглар ыяавыла өөренир кудуку ортумак школадан болгаш үстүкү ортумак школадан тургустунган. Көдөөде чүс-чүс чаа школалар ажыттынгылаан. 1949 чылда-ла улус өөредилгезиниң хереглелдеринге дайын мурнундагы 1937 чылдагызындан 8,6 катап хөй хөреңгини күрүне чарыгдаан. 1950 чылда күрүне бюджединиң хөреңгилериниң 11,98 хуузун культура хереглелдеринге төлевилээн.

Дээди өөредилге системазында базала улуг өскерилгелер болгулаан. Словакияның хоорайларында, Оломоуце хоорайда болгаш өске-даа хоорайларда элээн хөй чаа дээди өөредилге черлери ажытынгылаан. Пльзеңде болгаш Градец Краловада медицина факультеттери тургустунгулаан. 1938 чылда Чехословакияга чүгле 9 дээди школалар бар турган, а 1949—50 өөредилге чылында 22 дээди өөредилге черлери ажылдап турган. Чамдык факультеттерниң саны 26-дан 54 чедир көвүдээн.

Халас өөренирин доктаатканы болгаш степендия хереглеп турар студендилерге степендия берип турарының ачызы-биле ажылчыннар болгаш тараачыннар дээди эртимни чеңдип ап болур апарганнар. Бүгү-ле дээди өөредилге черлеринде дыка хөй ажылчын аныяктар студентилер болуп өөренип турарлар. Тускай ажылчын факультеттер ажытынгылаан, ол факультеттерде ажылчыннарны дээди өөредилге черлериниче киирери-биле белеткеп турар. Студентилерниң социал-составы дыка өскерилген. 1948 чылда дээди өөредилге черлеринде ажылчыннардан кирген студентилер 7,6 хуу турган, а 1949—50 өөредилге чылында 27,6 хуу апарган.

Ажылчыннардан, шалыпчылардан болгаш рационализаторлардан инженер-техниктиг каадырлар белеткээри уламма калбарып турар. Ону чорудары-биле эрткен чылын техниктиг кежээки өөредилге черлерин тургускулаан, ында ажылчыннар боттарының бүдүрүлгезинге ажылдавышаан, өөренип турарлар. Улуг индустрилиг хоорайларда дээди техниктиг, экономнуг, педагогиктиг болгаш өске-даа өөредилге черлери ажытынып турар.

Дээди өөредиле черлеринде, өөредилге чорудулгазын организастаар талазы-биле дыка өскерилгелер болгулаан. Реакцылыг кичээлдер башкылаарын соксаткан, реакция агентилерин, империалистиг идеологияның суртаалчыларын дээди школалардан чайлаткылаан. Чаа-чаа өөредилге номнарын чогааткан, совет авторларның элээн хөй өөредилге номнарын чех болгаш словак дылдарже очулдургулаан. Дээди өөредилге черлери бүрүзүнде-ле марксизмниң-ленинизмниң үндезиннериниң курзун киирген, студентилер В. И. Ленинниң болгаш И. В. Сталинның чогаалдарын өөренип, марксисчи-ленинчи теория-биле чеспегленип турарлар. Эрткен чылдың күзүнүнде тургускан дээди школа херектериниң талазы-биле күрүне комитеди, дээди эртем черлериниң бүгү-ле ажылдарын эде тургузар талазы-биле улуг ажык-дузалыг болур.

Улус-демократтыг республикада эртем чедиишкинниг хөгжүп турар. Чехословакияның эртемнер академиязы бодунуң ажыл чорудулгазын: «Чехословакияның академиязы—ажылчын аңгыга»—деп лозуң-биле эде тургузуп турар. Эртемнер академиязы бодунуң бүгү-ле ажыл чорудулгазын социализм тургузуушкунунуң дээди херээнге чагыртып, чурттуң ёзулуг дайынчы эртем төвү апарган. Эртем институттары социалистиг тудуушкуннуң чугула айтырыгларын ажылдап, эртем ажылдакчылары-биле бүдүрүлге ажылдакчыларының чогаадыкчы эп-найыралы хүн бүрү быжыгып турар. Чижээлээрге, Праганың политтехникумунуң эртем ажылдакчылары Глоубетинниң «Тесла» заводунуң коллективи-биле үре-түннелдиг эп-найыралды тудуп турарлар. Көдөө ажыл-агый академиязы болза, ажылчы тараачыннарның калбак массазынга советтиң мичуринчи мурнакчы агробиологиязының үндезиннерин таныштырарын бодунуң кол сорулгазы кылдыр тургускан. Ол академияның инициативазы-биле чурттуң бүгү областарынга мичуринчилер-практикчилерниң конференцияларын эртиргилээн, мичуринчилерниң клубтарын тургускулаан, олар академияның коллективи-биле ханы харылзаалыг ажылдап турарлар.

Дыка хөй эртемдээннер хөй-ниитиниң, бойдустуң, медицинаның болгаш техниканың талазы-биле эртемнерниң шылгарангай чедиишкиннерин чеңдип алганы дээш күрүне шаңналдары-биле шаңнатырганнар. Күрүненің план эргелелиниң чанында «Эртем шинчилелдің Төвүн» тургускан, ол Эртем шинчилел Төвү элээн хөй эртем-шинчилел институттарын ажыткан. Оларның сорулгалары болза, Чехословакияның экономиказын дүрген эде тургузарынга дузалаары, чиг-эттиг чаа-чаа үндезиннерин шинчилеп тывары, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын долузу-биле мобилизастаары болур.

* * *

Ам Чехословакияның уран-түүлүнге эң-не чугула түве болза чурт-биле, чон биле деңге базып, социализм дээш демиселче идепкейлиг киржиринче хайныышкынныг түткүл ол болур деп Чехословакияда чугаалажып турар. Республикада уран түүлдүң бүгү талазы-биле хөгжүлдези, ооң чырык херечизи ол болуп турар.

Уран түүлдериниң эң-не массалыг түүлү—кино чоннуң амыдыралынче быжыг кирген. Чурттуң иштинде 3.100 кинотеатрлар ажылдап турар, беш чыл планының төнчүзүнде кинотеатрларны база 900-түү ажыдар. Көдөөде үннүг кинолар калбарган. Күрүненің беш киностудиялары ажытынгылаан. Бо чылын Словакияга киностудия ажытынар. Режиссерлерниң, сценаржыларның, операторларның, кино артистериниң чаа-чаа каадырларын кино интитуду, кино ажылдакчыларының төп школазы болгаш кинематографияның дээди школазы белеткеп турар. Киностудияларның чогаадыкчы коллективи сөөлгү үениң иштинде социалистиг реализмниң аргаларын чеңдип албышаан, совет кинопуң уран түүлүнүң дуржулгаларын ажыглавышаан, чогуур чедиишкиннерни чеңдип алган. Чижээлээрге, «Бүдүү баррикада», «Ян Рогач», «Сегиртиишкин» деп чехословактың талантылыг киноларын хөй-ниитиден үнелеп көрген.

Чурттуң иштинде өң-не алдарлыг кинолар—совет кинолар болуп турар. Чүгле 1949 чылда совет киноларны 50 миллион чедир көрүкчүлер көрген. 1950 чылдың күзүнүнде чурттуң 150 чурттак чылыг черлеринге «Совет фильм тайбың дээш демиселде» деп кинофестиваль канчаар-даа аажок чедиишкинниг болган.

Шаанда түгле байлар кирип болур турган театрлар, ам чонга бараан болуп турар. Театрларның залдарынга ам чаа көрүкчүлер—ажылчы чон дола бээр апарган. Театрларның чогаадыкчы коллективтери социалистиг реализмниң дуржулгаларын чеңдип ап, тайбыңның дээди херээнге, демократияга болгаш социализмге бараан болурун оралдажып турарлар. Сөөлгү үениң иштинде, национал театр элээн хөй ат сураглыг, талантылыг шиилерни тургускан. Ол театр: А. Штейнниң—«Хүндүлелдің суду», В. Вишневскийниң—«Утундурбас 1919 чыл», А. Ирасектің — «Ян Жижка» деп шиилерин; Сметананың—«Далибор», Глинканың — «Иван Сусанин» болгаш Мусоргскийниң — «Борис Годунов» деп операларын тургускан. Национал театрның салбырында Римский-Корсаковтуң «Снегурочка» деп операзы улуг чедишкинниг болуп турар.

Праганың хоорай аныяктарының театрында Н. Островскийниң романын ёзугаар кылган «Кан канчап катканыл» деп шии кончуг чедиишкинниг үнүп турар. П. Павленконуң «Аас кежии» деп романын Бротиславада шии кылдыр гаарыштыргаш, үндүрүп турар. Прагада каш ай бурунгаар Чехословак армияның театры деп чаа театр ажытынган.

Чурттуң музыка амыдыралында базала улуг өскерлиишкиннер болгулаан. Шаанда элээн хөй композиторлар барын чүктүң буржуазтыг чурттарының декадентилиг, формалистиг музыказының саңлдарында алыскан турган. Ам оларның хөй нуруузу реализмниң болгаш улус ёзузунуң оруунче чедиишкиннинг тургулапканнар. Чехословакияның композиторлар эвилелиниң бүгү ажыл чорудулгазы: «Композиторлар чон-биле кады чоруп турарлар» деп лозуңнуг чоруп турар. Сөөлгү үениң иштинде «Төрээн чурттуңнуң тудуун кыл—ооң-биле тайбыңны быжыглаар сен» деп Вацлав Добиаштың кантатазы, «Сталинга байырлал дашка» деп Ян Циркерниң кантатазы, «Чон, серемчилелдиг болунар» деп Ян Сейдельдің ораториязы чижектиг элээн хөй талантылыг улуг чогаалдар чогаатынгылаан. Словак композитор Эуген Сухань «Крутнява» деп операны бижээн. Чурттуң хоорайларында болгаш суурларында аныяктар чехословак композиторларның чаа-чаа массалыг ырларын ырлажып турарлар.

Чех болгаш словак литература көдүрлүүшкүннүң оруунче кирген. Чогаалчылар боттарының чогаал ажылында Барыын Европаның буржуазтыг литературазының саңлдарын тиилеп, социалистиг реализмниң дуржулгаларын чеңдип ап турарлар. Чурттуң иштинде Мария Пуйманованың, Мария Майерованың, Ян Дрданың чогаалдары, Витезелав Незволдың болгаш Станислав Нейманның шүүлүктери улуг чедиишкинниг болуп турар. Литератураже чаа кирип турар аныяк чогаалчылар: Маректиң, Яриштиң, Бернашкованың болгаш өскелериниң талантылыг чогаалдары элээн хөй көстүп келгилээн. Ол авторларның чогаалдырында эң-не солун түүл болза, социализмниң билиглиг тургузукчузу—чаа кижи канчаар өзүп турарын көргүскени болур. Чогаалчылар боттарының чогаалдарында чаа үениң кол түүлдерин: тайбың дээш демиселдің, бодунуң чуртунга социализмниң тиилелгези дээш демиселдің дугайын бижип турарлар.

Чаа Чехословакияның культуразының хөгжүлдези болза, номнарының тиражтары дүрген өзүп турарындан, литература талазы-биле чоннуң негелдези өнөө хайныышкынныг өзүп турар. Эш Сталинның гениалдыг ажылы «ВКП(б)-ниң төөгүзүнүң доңчу курзунуң» ниити тиражы чартык миллион экземпляр чыгыы чеңдип турар. И. В. Сталинның янзы-бүрү чогаалдарын түгле «Свобода» деп ном үндүрер чер бизин чех дылга 2.138 муң экземпляр тиражтыг парлап үндүрген.

1949 чылда чурттуң иштинге 450 совет номнарны очулдурган, эрткен чылын база-ла түс-түс номнарны очулдурган. Ынчамыже ном үндүрер чертер, ажылчы чоннуң совет литература талазы-биле негелдезин бүрүн халдырып шыдавайн турарлар.

Чурттуң иштинде 15 муң ажыг хөй-ниитиниң библиотекалары бар, оларның хөй нуруузу номчулга залдарлыг. Хөй-ниити ажыглап болур эртем библиотекалар четкилери тургустунгулаан. Бүдүрүлге черлериниң чанында бир муң беш түс хире клубтар ажытынгылаан. Фабрик-заводтар клубтарын организастаарынга ССРЭ-де клуб ажылының байлактыг дуржулгаларын калбаа-биле ажыглап турар. Клубтарда шииниң, ырының, музыканың коллективтерин, шыдыраачыларның болгаш өске-даа түүлдериниң бөлүүмнерин тургускулаан.

Чехословак литератураның классиги Алоиз Ирасектің төрээн хоорайы Гроновога чылдың-на бот-тывынгыр уран-чечен түүлдериниң фестивали болуп эртип турар. Ол болза, улустуң уран түүлүнүң күүлүг өзүлдезиниң херечизи болур.

Чоннуң культура хөгжүлдезиниң дугайында Чехословакияның коммунистиг партиязының болгаш улус-демократтыг чазааның сагыш салыышкынын, улуг индустриалдыг төптерде-даа, шаанда эң-не бүдүүлүк чораан суурларда-даа ажылчы чон хүн-бүрүде билип турар. Чоокта чаа-ла эң-не чыыдып калган чораан чонну, культураже болгаш уран түүлче, көдүрлүүшкүннүг чогаадыкчы ажылче көдүрүп турар улус демократтыг тургузугнуң дээди күжү болза, Словакияның чижээнден онза тодаргай көстүп турар.

Буржуазтыг Чехословакияга Словакия болза, түрегделдиг көдээ суурларның болгаш байлар девискээриниң чурттуу, чурттуң аграрлыг кыдыг кызыгаары турган, аңаа помещиктер болгаш католик хүрээниң ламалары тергиидеп, аңаа түс муң кижилер ажыл чок болгаш аш чорукка, канчаар-даа аажок түрегделдерге таваржып турганнар. Чехословакияның коммунистиг партиязы Ленин—Сталинның национал политиказын боттандырбышаан, Словакияның чыыдып калган чоруун эң-не кыска хуусаа иштинде чок кылып, ону социалистиг күүлүг индустрилиг, мурнакчы көдээ ажыл агыйлыг болгаш бедик культуралыг чурт кылырын бодунуң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр тургускан. Дайын сөөлүндеги кызымак, бердинген ажылдың болгаш аңгының дайзыны-биле кадыг дошкун демиселдің каш чылдары эрткен. Дагларда чиде бергилээн көдээ суурлар, удумзургай хоорайжыгаштар болгаш сууржыгаштар ам танытынмас апаргылаан. Чер бүрүзүнде-ле улуг индустрилиг тудуглар көдүрлүп эгелээн. Чижээлээрге, Турчанский Светый Мартин хоорайда дазырлар болгаш огородгарның орнунда Сталин аттыг кончуг улуг металлурги заводунуң цехтери, ажылчыннарның сайзырангай бажыңнарының кварталдары, школалар, клубтар тургулапкан. Суурларда чаңгыс класстыг школаларның орнунда, ортумак школаларның четкилери тургустунгулаан түс-түс көдээ клубтар, библиотекалар ажытынгылаан. Тараачынларның муң-муң уруглары, фабрик-заводтарның ус-дарган училищелеринде өөренип турар болгаш күрүнеден бүрүнү-биле хандыртынып турар. Беш чылдың дургузунда бичии уругларның 80 хуузу профессионалдыг билигни алыр. Социалистиг үндезин-биле эде тургустунуп, көдээ ажыл-агыйга квалификастыг каадырларны белеткеп турар көдээ ажыл-агый училищелерин ажыктылаан.

Дайын мурнунда Словакияга түгле ийи театр бар турган — Братиславага болгаш Кошицыга, а эрткен чылдың эгезинде 14 театр бар апарган. 1947 чылда аңаа 280 кинотеатрлар ажылдап турган, а беш чыл планының төнчүзүнде олар 800 ажыг апаар. Алды түс фабрик заводтар клубтары ажылдап турар. Суурларда үш көдээ көжер театрларның гастролдери, шиилер болгаш концерттер улуг чедиишкинниг болуп чоруп турар, лекциялар номчулгаларын болгаш янзы-бүрү делгиирлерни кылып турар.

Эрткен чылын бот-тывынгыр уран-чечен коллективтерге 57 муң хире оолдар, кыстар киришкеннер. Словактың филармониязы тургустунган болгаш улустуң ыры болгаш танцы уран түүлүн сайзырадыры-биле Словак улустуң уран-чечен коллективи тургустунган.

Шаандакы Словакияга, номнарны түгле эвээш кижилер ажыглап болур турган. Ам хоорайда-даа, көдээ суурда-даа номну дыка хөй кижилер садып ап турар. 1949 чылда-ла номнарның ниити тиражы дайын мурнундагы үе-биле деңнээрге 20 катап өскен. Словак культура улус-демократтыг күрүненің ачызында дыка хөгжүлделиг болуп турар.

* * *

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмниң тиилелгези дээш Чехословакияның чону чедиишкиннинг демисешпишаан, үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйның, культураның хөгжүлдезиниң талазы-биле улуг чедиишкиннерни чеңдип алган. ССРЭ-де культура тургузуушкунунуң дуржулгазы, совет социалистиг культураның улуг чедиишкиннери Чехословакияның эртем, культура, уран түүлдер ажылдакчыларынга, улус өөредилгезинге көдүрлүүшкүннүг чижек болуп турар, олар чехословак улустуң хевир талазы-биле национал дыг, утка талазы-биле социалистиг чаа культуразының үндезинин салып турарлар.

А. ШТЫЛЬКО.

Май 1-ге алдар кылдыр Кыдатта патриотчу чарыш

ПЕКИН. «Жиньминьжибао» солун Май бирге алдар кылдыр Кыдатта ажылчы чоннарның чарыжыпың калбарганының дугайын медээлеп турар. Соңгу-Чөөн Кыдатты болгаш чурттуң өске-даа районнарының демир-орук белдирлериниң, уургайларының, заводтарының, фабрикаларының ажылчыннары, албан-хаакчыттары бүдүрүкчү күш-ажылды улгатырарының болгаш ажыл шынарын экижидериниң талазы-биле хүлээлгелерни ап турарлар.

Андуныиң демир оруунуң телефон-харылзаа албаныың ажылдакчылары улам-на оперативтиг ажылдаарының камналга дээш демисежириниң, техниктиг өөредилгени калбартырының хүлээлгелерни бодунга алганнар. Харылзаачылар чуртта харылзаа болгаш демир орук албаныың бүгү-ле ажылчыннарын болгаш албан хаакчыттарын чарышка кыйгырганнар.

Мурнакчы бүдүрүлгелерниң коллективтери чурттуң бүгү ажылчын албан хаакчыттарын патриотчу чарышче, америк агрессияга удур демиселдің шимчээшкининче болгаш Кореяга дуза көргүзерин улам-на калбарып чорударынче кыйгырып турар.

(СЭТА).

Италияның социалистиг партиязының Төп комитединиң шиитпири

РИМ. Италияның социалистиг партиязының Төп комитединиң Милашга болган хуралынга беш улуг күрүнелерниң чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында негелдени деткииринің резолюциязы чаңгыс үн-биле хүлээп алдынган. «Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң бирги сессиязының шиитпирлеринге үндезилеп Тайбыңның Пактызын чарар дугайында негелдени деткииринің калбак кампаниязын чорудар дугайында тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң итали комитединиң сачалынга Италияның социалистиг партиязының Төп комитеди катыкыш турар» деп резолюцияда чугаалап турар.

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының апрель 7-де дамчыткан медээзинде чугаалап турары болза, Улустуң армиязының кезектери кыдат эки-турачылар-биле кады фронтунуң бүгү участоктарынга дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырбышаан, кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чорударын үргүлчүлээннер.

* * *

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының апрель 8-те медээлээни болза, 1950 чылдың декабрь 26-дан 1951 чылдың март 25-ке чедир үш айның дургузунда тулчуушкуннарга, Улустуң армиязының кезектери кыдат эки-турачыларның сырый деткимчези-биле дайзынның солдаттарының болгаш офицерлериниң 90 ажыг муңун өлүрген болгаш балыглаан, 26.868 ажыын тудуп алган.

Чок кылган болгаш хунаап алган түүлдери: танкалар 262, куяк машиналар 14, автомашиналар 485, янзы-бүрү килибрьлерлиг 403 миномёттар, янзы-бүрү калибрьлиг боолар 501, пулемёттар 991, винтовкалар 17.803, радио туруштары 55, а ол ышкаш дыка хөй өскедаа боо чепсектер болгаш шериг материалдары бар.

Ол-ла үениң дургузунда дайзынның 421 самолёттары аңдара атырган, 18 корабльдер сугже дүлдүнген.

(СЭТА).

Кореяда америк агрессияга удур Уругвайда удурланыышкыннар

МОНТЕВИДЕО. Вашингтонга латин-америк чурттарының болгаш АКШ-тың даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга хүлээп алганы Кореяда америк империализмниң агрессиязы болгаш шериг планы Уругвайга улуг дүвүрээшкиннерни кыйгырып турар.

«Эль Дебате» солун редакцияның түүлүнге Кореяда америк боо-чепсектиг интервенцияны үргүлчү шүүмүүлеп турар. Катышкан Нациялар Организациязы болза, Маньчжурияны болгаш Абиссинияны агрессорларның эже алганынга удур бодунуң чогуур өй чугула хемчеглер албаан Лиги Н ның оруунче кирипкен болгаш и ди хандырбаан деп ол солуннуң деринде чугаалап турар.

(С

Америк ужар-түүлдүң Кыдаттың девискээринче өөрү чөңгээлиг ужудуушкуннары

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң Аньдундан дамчыдып турары болза:

Сөөлгү үеде америк самолёттар бомбалаашкыннарны болгаш адып-боолаашкыннарны чурттакчы чоннуң ортузунче чорутпушаан, кыдат улустуң өөрү-хөреңгизинге когаралдарны чедирип, база катап Соңгу-Чөөн Кыдаттың агаар кызыгаарынче каш катап халдааннар.

Март 13-те 12 шак 05 минутада 12 америк самолёттар Ляодун можунуң Куаньдянь уездиниң Лакушао кырынга көстүп келгеш, ынаар бомбалар октааннар. Ооң соонда олар Чжандяньхэкоу болгаш Аньдунче углаап, бомбалаашкын болгаш боолаашкын кылганнар.

Март 13-те 12 шак 00 минутада 4 америк самолёттар Аньдун кырынга көстүп келгеш боолаан болгаш беш бомба октаан, ооң иштинде ийизи ортедирер бомба болган.

Март 13-те 12 шак 16 минутада 2 америк самолёттар Цзианьи уездиниң кырынга көстүп келгеш ынаар бомбалар октааннар.

Март 30-де 19 шак 00 минутадан март 31-ниң 3 шак 00 минутага чедир америк самолёттар 17 катап Кыдаттың агаар кызыгаарын үрээннер.

Март 31-де 9 шак 10 минутада 12 америк «В—29» деп бомбачы самолёттар рик «В—29» деп бомбачы самолеттар Линьцзянь кырынга ийи бөтүк болуп көстүп келгеш, ынаар 30 бомбаларны октааннар.

Апрельдің 7-де 9 шак 05 минутада 24 америк «В—29» деп бомбачы самолёттар Аньдунну база катап бомбалаашкынга таварыштырганнар. Олар Аньдунче болгаш Аньдуннуң соңгу-чөөн үүгүнче 50 ажыг бомбаларны октааннар.

(СЭТА).

Вьетнамда дайын чорудулгалары

ШАНХАЙ. Соңгу Вьетнамдан вьетнам информация агентилелиниң дамчыдып турары болза, марттың сөөлгү хүннеринде Улустуң армиязының кезектери Би-Шо болгаш Транг-Бан, Хайфонганың соңгу талазынга дайзынның холунга турган чугула ийи быжыглал пунктуларын чок кылган. Улустуң армиязының кезектери дайзынның 200 солдаттарын чок кылып узуткаан болгаш 90 солдаттарны тудуп алган, 25 пулемёттарны, 5 миномёттарны, 3 чүк машиналарын, 2 оок чепсек складын, хөй санныг винтовкаларны болгаш дериг херекселдерни хунаап алган.

Улустуң армиязының кезектери Би-Шонуң быжыглал пунктузунуң гарнизонунуң француз командылалының оралакчызын тудуп алган.

(СЭТА).

Чехословакияда „Тайбың походу“

ПРАГА. Апрель 1-де бүгү Чехословакияда эгелээн «тайбыңның походу» чаа дайын кыпсыкчыларынга удур тайбың камгалалы дээш чехословак улустуң күүлүг чыскаалы болу берген.

Островага «походтуң» баштайгы хүнүнге 11,5 муң кижи киришкен. Сталин шөлге эгелээн чыскаалдың киржикчилери хоорайга болгаш ооң кыдыгларынга Тайбыңның Пактызын чарарынче болгаш Барыын Германияны катап боо-чепсеглээринге удур демиселге кыйгырып турар лозуңнарлыг эрткеннер.

Прагага «тайбыңның походун» хоорайның бир дугааргы районунуң ажылчы чоннары байырлалдыы-биле ажытканнар. Малостранская шөлге 12 муң ажыг кижи чыылган.

Митингиниң соонда чыскаалган улустуң кылажы эгелээн. Колонналарны бажында премьер-министрниң оралакчызы Свобода, Прага хоорайның даргазы Вацек болгаш чурттуң күрүне болгаш хөй-ниити амыдыралының өскедаа көскү төлээлекчилери чораанар.

«Тайбыңның походу» уламчылап турар.

(СЭТА).

АКШ Гренландияны холунга киирип ап турар

СТОКГОЛЬМ. «Стокгольмстиднинген» солун Копенгагенден швед телеграф бюрозунуң алган медээзин парлаан, ында чугаалап турары болза, Дания биле АКШ-тың Копенгагенге болур чажыт керээлериниң түннелинде Гренландияда америк шериг тудуушкуннары улам хөвүдээн турар. «Бир дугааргы эөлчегде «Блюуэст уан» деп ужар-түүлдүң улуг баазазы улгадып алгытынар хире болган. Ол ышкаш Ивигтуг районда Греннедаль деп америк шериг-далай баазазын Данияның шериг-далай күштеринге шилчидип бээр дугайында айтырыг база тургустунган. Ол районга камгалал албаны кылырынга хереглээри-биле «датчаннарга америк ледоколдарны база тыпсып бээр» деп медээ айтып турар.

«Свенска дагбладет» солуннуң корреспондентизиниң Копенгагенден медээлээни болза, американчылар Гренландияга чүгле шериг баазалары тургузарын чугула сонуургап турар эвес, харын 1948 чылда Гренландияда 72 параллелдің районунда тывылган хөй хемчээлдиг хоргулчуннарны эжелеп алырын оралдажып турар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

КӨДЭЭ БОЛГАШ КОЛХОЗ ТУДУУНУҢ ОБЛАСТЬ ЭРГЕЛЕЛИ

Колхозтарга болгаш колхозчуларга

ЧАА БАЖЫҢНАР САДЫП ТУРАР

Бажыңның ишти 3 өрээл болгаш 45 квадрат метр шөлдүг.

Колхозтарга болгаш колхозчуларга

Чаа бажыңнар тудуунга чагыгларны Чадаана хоорайда бажың тудар комбинат хүлээп ап эгелээн.

Эргелээр чер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажың. 7. ТЕЛЕФОННАРЫ- Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партия амыдыралының, культура, литература болгаш уран-түүл килдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарьниң, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң—2—68; иштики информация, бухгалтериянның—3—65.

Б00772 Облкүүскомнуң типографиязы